

و کریم خان زند مشاهده می شود؛ اما غزل های وی غالباً عرفانی، اخلاقی و عاشقانه است (همان جا).
آثاری که از آذر باقی است عبارت اند از:

۱. دیوان اشعار، شامل ۱۰ هزار بیت شعر؛
۲. مثنوی یوسف و زلیخا، آذر این اثر را به تأثیر از یوسف و زلیخای جامی سروده است؛
۳. مثنوی گنجینه که به تقلید از بوستان سعدی سروده شده است؛
۴. تذکره آتشکده، مهم ترین و مشهورترین اثر آذر است که تذکره عمومی معروف و مفصلی است. وی این اثر را طی سی سال گردآوری و تألیف و به نام کریم خان زند کرده است؛
۵. تذکره دفتر آسمان، آذر این اثر را در شرح احوال شاعران معاصر خود نوشته است. آقابزرگ طهرانی نسخه ای از این تذکره را در تهران دیده است؛ ولی از این کتاب و کتاب گنجینه در فهرست های معروف نامی برده نشده است (آقا بزرگ، ج ۱، ص ۴، ج ۸، ص ۲۲۴؛ استوری، ج ۱، بخش ۲، ص ۸۷۱).

منابع:

- آقابزرگ طهرانی، محمد محسن، الذریعة الی تصانیف الشیعة، بیروت، ۱۹۸۳.
گرچی نژاد، احمد، تذکره اختر، به کوشش عبدالرسول خیام پور، تبریز، ۱۳۶۳ ش.
معلم حبیب آبادی، محمد علی، مکارم الآثار، اصفهان، ۱۳۶۲ ش.
هدایت، رضا قلی خان، مجمع الفصحاء، به کوشش مظاهر مصفا، تهران، امیرکبیر، ۱۳۳۹ ش.
Storey, C. A., *Persian Literature*, London, 1972.

برای مطالعه بیشتر:

- آذر بیگدلی، لطفعلی بیگ، آتشکده، بمبئی، ۱۲۷۷ ق.
شوشتی، عبداللطیف خان، تحفة العالم، حیدرآباد دکن، ۱۲۶۳ ق.

لطفعلی بیگ شاملو (۱۱۳۴ - ۱۱۹۵ ق)، متخلص به «واله»، «نکبت» و «آذر»، شاعر و تذکره نویس توانمند دوران افشاریه و زندیه است.

آذر از طایفه ای به نام «بیگدلی شاملو» بود. بیگدلی طایفه ای است از ترکان منسوب به بیگدل خان. این طایفه در زمان هولاکو خان و به دستور او از ترکستان به شام رفتند و سپس در زمان امیر تیمور به ایران آمدند. برای همین به این طایفه «بیگدلی شاملو» نام داده اند.

آذر در کتاب آتشکده، در ابتدای مجمره دوم، گفته است که نسبش به بیگدل خان بن ایلدگز خان بن آغوزخان می رسد. خانواده او در ۱۱۳۴ ق، بر اثر فتنه محمود افغان، به ناچار از اصفهان به قم مهاجرت و چهارده سال در قم زندگی کردند. بعد از این مدت، پدر آذر به حکومت لار منصوب شد و خانواده همراه پدر به فارس رفتند. پدر آذر در فارس فوت کرد (معلم حبیب آبادی، ج ۱، ص ۴۰؛ گرچی نژاد، ص ۱۷).

وی دو سال بعد از فوت پدر عازم سفر حج و زیارت عتبات شد و سپس به خراسان رفت. در خراسان وارد اردوی نادرشاه شد و همراه نادر و اردویش از طریق مازندران به آذربایجان رفت. بعد از این سفر، در اصفهان ساکن شد. آذر در پایان مجمره دوم کتاب آتشکده به این سفرها اشاره کرده است. در اصفهان مدتی به خدمت دیوانی مشغول شد؛ ولی در نهایت، شغل دیوانی را رها کرد و به تصوف روی آورد و به سلوک پرداخت (همان جا؛ هدایت، ج ۴، ص ۱۵۹).

او در اواخر عمرش در قم ساکن شد و در ۱۱۹۵ ق درگذشت و در همان شهر به خاک سپرده شد (گرچی نژاد، ص ۱۲).

آذر در شیوه شاعری از «طرز فصیحای متقدمین» پیروی می کرد. او اشعاری در قالب های غزل، قصیده، مثنوی و رباعی دارد. در قصاید آذر مدح جانشینان نادر

d'histoire de la médecine (Geneva 1925), 114–21; Henri-Paul-Joseph Renaud and Georges Colin, *Documents marocains pour servir à l'histoire du "mal Franc"* (Paris 1935), 31–5; Henri-Paul-Joseph Renaud, *Médecine et médecins marocains au siècle de Moulay Isma'īl, Annales de l'Institut d'études orientales de la Faculté des lettres de l'Université d'Alger* (Paris 1937), 3:89–109; Mohammed Lakhdar, *La vie littéraire au Maroc sous la dynastie 'Alawide (1075–1311/1664–1894)* (Rabat 1971), 187–90; Arabic version: Muḥammad al-Akhḍar, *al-Ḥayāt al-adabiyya fī l-Maghrib 'alā 'ahd al-dawla al-'Alawiyya (1075–1311/1664–1894)* (Casablanca 1977), 239–42; Mustapha Akhmisse, *Histoire de la médecine au Maroc. Des origines au protectorat* (Casablanca 1991), 67–8, 237–8.

ELLEN AMSTER

Ādhar, Ḥājī Lutf 'Alī Beg

Ādhar was the pen name of **Ḥājī Lutf 'Alī Beg** b. Āqā Khān (1134–95/1722–81), a Persian anthologist and poet. He was descended from a family belonging to the Turkmen Begdili (Ar. Bigdili) tribe, in Syria; the family had migrated to Iran in the ninth/fifteenth century and settled in Isfahan. Many of his relatives served the later Ṣafavids and Nādir Shāh (r. 1148–60/1736–47) as administrators and diplomats. Ādhar was born on 20 Rabī' II 1134/7 February 1722. The invasion by Afghans in the same year forced his family to flee to Qum, where they owned land. In about 1148/1735–6 his father became governor in Fārs, and the family moved to Shiraz. Two years later, when his father died, Ādhar undertook pilgrimages to Mecca and the Shī'ī holy shrines in Iraq and Iran. In Mashhad he joined Nādir Shāh's army. When the Zand dynasty came to power in 1164/1751 he withdrew to the life of a scholar in Isfahan. In 1188/1774–5, he fled Isfahan because

of the oppressive rule of the Zand governor, Muḥammad Runānī. According to chronograms by the contemporary poets Ḥātif Isfahānī (d. 1197/1783) and Ṣabāḥī Bigdili (d. 1218/1803–4), Ādhar died in 1195/1781.

Ādhar's fame rests on his anthology entitled *Ātashkada* ("Fire temple"), completed shortly before his death. The chapters and sections carry titles based metaphorically on "fire." The first section, which he calls a *mijmara* (lit. "censer"), deals with royal poets and the Persian poets of Iran, Central Asia, and Hindustan; an appendix treats female poets. His main source for this part was the *Khulāṣat al-ash'ār* ("The essence of the poems"), an extensive anthology by Taqī al-Dīn Kāshānī (d. after 1016/1607–8; cf. Storey 1/2:803–5). The second *mijmara* treats the lives and works of poets of his own time, some of whom were his friends. The anthology, dedicated to Muḥammad Karīm Khān Zand (r. 1164–93/1751–79), the founder of the Zand dynasty, also contains a brief history of Iran from the Afghan invasion onwards, a short autobiography, and a selection from Ādhar's own poems.

The *Ātashkada* is the most important Persian anthology of the twelfth/eighteenth century; it was frequently copied and was lithographed in India. The independent Anglo-Irish scholar Nathaniel Bland (d. 1865) gave an account of the entire work (1843) and published the opening section on royal poets (1844). The *Tadhkira-yi Ishāq* is an abridgement, by the author's brother, Ishāq Beg 'Udhri (d. 1185/1771–2), which contains only Ādhar's poems (cf. Aḥmad Gulchīn-i Ma'ānī, *Tārīkh-i Tadhkirahā* I, pp. 182–3).

Although some of his early poems were lost when Isfahan was sacked in 1163/1750, Ādhar's contemporaries held

542. ROBINSON, B. W., «Laques, peintures à l'huile, art du livre des XVIIIe et XIXe siècles», in: *Trésors de l'Islam*, ed. Falk T. et Ferrar-Rochat U., Genève, 1985, pp. 176-205.

Après avoir montré l'engouement relativement récent porté à l'art qājār, considéré jusque vers les années 50 comme décadent, l'auteur expose les origines de cet art hybride, à mi-chemin entre la Perse et l'Occident. Les objets décrits comportent des laques, des calligraphies, des peintures à l'huile de grand format, des peintures sur papier, des manuscrits à peintures. Comme dans le reste du catalogue, de nombreux objets présentés ici sont pratiquement inédits, apparus récemment dans les salles de vente. Signalons entre autres le ms. de l'*Āteskade* de Lotf 'Alī Beyk Āzar, daté de 1216/1801, remarquable exemple d'œuvre du début du règne de Fath 'Alī Shāh, et le *Farhād va Sīrīn* de Vahsī et Vesāl-e Shīrāzi, daté de 1272/1844. Parmi les laques, il faut noter le précieux plumier signé par Moḥammad 'Alī b. Moḥammad Zān, daté de 1130/1718 (pour une étude de la famille des Moḥammad, voir C. Adle, *Écriture de l'Union*, 1980) malheureusement reproduit de biais. Y. P.

LUTF ALI BEG 228 87-932528 X
 Āzar, Lutf 'Alī Bayg, 1711-1781?
 Dīwān-i Lutf 'Alī Bayg Āzar Baygdīlī :
 shā'ir-i nāmdār-i sadah-i dawāzdahum-i hijrī
 qamarī / bi-kūshish va ihtimām, Ḥasan Sādāt
 Nāsirī, Ghulām Ḥusayn Baygdīlī. -- Chāp-i 1.
 -- [Tehran] : Sāzmān-i Intishārāt-i Jāvidān,
 1366 [1987]
 101, [3], 631 p. : facsims. ; 25 cm.
 Poems.
 In Persian; romanized record.
 Spine title: Dīwān-i Āzar Baygdīlī.
 Includes bibliographical references and
 index.
 2200.001R
 (Collected poetry; includes an introduction
 (103 p.) to the poet by Ḥasan Sādāt Nāsirī
 and Ghulām Ḥusayn Baygdīlī)

Lutf Ali Beg (Fed)

199 HAZIRAN 1993

978. Lutf 'Alī Baig Āzar: Dīwān-i Lutf 'Alī Baig Āzar
 Baigdīlī, shā'ir-i nāmdār-i sadah-i dawāzdahum-i hijrī-i qa-
 marī / bi-kūshish wa ihtimām-i Ḥasan Sādāt Nāsirī ... - Čāp
 1. - Tīhrān : Gāwidān, [1987] = 1366 h.s. - 101, 631 S.
 Inhaltsang.: Gedichtsammlung. - Pers., in arab. Schr.
 29 A 21680

05 OCAK 1994

Browne
 L. H. Persia,
 IV. 282-284.

891.59

21 KASIM 1991

MH WaU
 LUTF ALI BEG
 Āzar, Lutf 'Alī Bayg, 1711-1781?
 [Ātishkadah]
 Hāzā Ātishkadah.
 241 leaves.
 Persian manuscript, copied in 1816.
 OCLC nef 9-30816

- Lutfali Bey

04128 MELIKIAN-CHIRVANI, A.S. The
 tabarzins of Lotf'ali. *Islamic arms and armour*,
 ed. R. Elgood. London, 1979, pp. 116-135; 240-
 241.

24 AUGUSTOS 1992

Āzar, Lutf 'Alī Bayg, 1711-1781? Lutf Ali Beg
 [Ātishkadah]
 Kitāb ātish'kadah / min ta'rifāt Lutf 'Alī Bak al-
 shahīr bi-Āzar. -- [Bombay?] : Bumbay Chāp,
 [1277 i.e. 1860]
 1 v. (unpaged)
 Lithographed.
 Persian
 I. Title.
 Ciy UU nef 9-30814

Āzar, Lutf 'Alī Bayg, 1711-1781?
 [Ātishkadah]
 Ātishkadah-i Āzar / mu'allafah-i Lutf 'Alī Bayk al-
 shahīr bi-Āzar. -- Bombay : Matba'-i Fath al-Karīm,
 1299 [1881 or 1882]
 456 p. ; 28 cm.
 Persian
 PK6413.A92 73-202054 nef 9-30815
 DLC

Āzar, Lutf 'Alī Bayg, 1711-1781?
 Ātishkadah / ta'rifāt Lutf 'Alī Bayg ibn Āqā Khān
 Bigdlī Shāmlū mutakhallīs bih Āzar ; bā tashīh va
 taḥshīyah va ta'līq-i Ḥasan Sādāt Nāsirī. -- [Teher-
 an] : Amīr Kabīr, 1958.
 v. ; 24 cm.
 Persian
 I. Nāsirī, Ḥasan Sādāt. II. Title.
 PK6413.A9 nef 9-30817
 NE68-1728
 DLC CLU Ciy CU ICU MH MIU Njp NN NNC TxU
 UU

Āzar, Lutf 'Alī Bayg, 1711-1781?
 [Ātishkadah]
 Ātishkadah-i Āzar : tazkīrah-i shu'arā-yi Fārsī
 zabān tā ākhīr-i qarn-i dawāzdahum / ta'rifāt Lutf 'Alī
 Bayk Āzar Bigdlī ; bā muqaddamah va fihrist va
 ta'līqāt-i Ja'far Shāhidī. -- [Teheran] : Mu'as-
 sasah-i Nashr-i Kitāb, 1337 [1958]
 7, 479, 84, 66 p. ; 24 cm.
 Persian
 I. Shāhidī, Ja'far.
 InU MUU TxU nef 10-26801
 24 AUGUSTOS 1992

آذر بیگدلی، لطفعلی بیگ شاملو (۱۱۳۴ - ۱۱۹۵ ق/ ۱۷۲۲ - ۱۷۸۱ م)، شاعر و تذکره نویس سده ۱۲ ق/ ۱۸ م. بیگدلی نام طایفه ای است از ترکان منسوب به بیگدل خان، که در زمان هولاکوخان و به امر وی از ترکستان به شام رفتند و در زمان امیر تیمور از آنجا به ایران آمدند. از این روی آنان را بیگدلی شاملو می خوانند (معلم حبیب آبادی، ۴۰/۱). نسبت آذر به گفته خود او به بیگدل خان بن ایلدگزخان بن أغوزخان، از احفاد ترک بن یافث بن نوح، می رسد (آتشکده، آغاز مجمره دوم). آذر در اصفهان به دنیا آمد. در ایام کودکی او به سبب بروز فتنه محمود افغان (۱۱۳۴ ق / ۱۷۲۲ م) خانواده اش به ناچار از اصفهان به قم مهاجرت کرد. و پس از ۱۴ سال زندگی در قم با پدر خود که به حکومت لار منصوب شده بود، به فارس رفت، ولی ۲ سال بعد، پس از مرگ پدر، با عم خود عازم سفر حج و زیارت عتبات شد و پس از مراجعت به خراسان رفت. در خراسان به اردوی نادرشاه پیوست و همراه اردوی نادری از راه مازندران به آذربایجان رفت. پس از این سفر، عازم عراق عجم شد و در اصفهان سکنی گزید (آتشکده، پایان مجمره دوم) و چندی به خدمت دیوانی مشغول شد، لیکن سرانجام از امور دیوانی کناره گرفت و به تصوف روی آورد و به سلوک پرداخت و در پایان عمر در شهر قم اقامت کرد و در همان جا در گذشت و به خاک سپرده شد (گرچی نژاد، ۱۷).

آذر در آغاز شاعری «واله» و «نکبت» تخلص می کرد، ولی بعداً تخلص «آذر» را برای خود برگزید (هدایت، ۱۵۹/۴). وی با کسانی چون شعله و مشتاق و هاتف و شاعران دیگری که نهضت بازگشت ادبی را بنیاد نهاده بودند، مصاحبت و همکاری داشت و در شیوه شاعری از «طرز فصحای متقدمین» پیروی می کرد (همان جا). آذر در بیش تر انواع شعر از غزل و قصیده و مثنوی و رباعی طبع آزمایی کرده است. وی قصایدی در مدح جانشینان نادر و کریم خان زند و برخی از معاصران خود دارد. مضمون غزلیاتش غالباً عرفانی و اخلاقی و عاشقانه است.

وی علاوه بر دیوان اشعار، مشتمل بر ده هزار بیت، یک مثنوی، به نام یوسف و زلیخا دارد که به شیوه یوسف و زلیخای جامی سروده است. مثنوی دیگری نیز به نام گنجینه به تقلید بوستان سعدی به او منسوب است (گرچی نژاد، ۱۷).

مهم ترین اثر آذر بیگدلی تذکره عمومی معروف و مفصل او آتشکده (ه م) است که آن را در طی ۳۰ سال به نام کریم خان گردآوری و تألیف کرده است (استوری، ۱ (۲) / ۸۷۱). تذکره دیگری نیز به نام دفترته آسمان در شرح احوال شاعران معاصر او به وی نسبت داده اند (آقابزرگ، ۴/۱). آقابزرگ نسخه ای از این کتاب را در تهران دیده است (۲۲۴/۸). ولی از این کتاب و نیز از گنجینه در فهرستهای معروف یاد نشده است.

ماخذ: آذر بیگدلی، لطفعلی بیگ، آتشکده، بمبئی، ۱۲۷۷ ق جه؛ آقا بزرگ، الذریعة؛ نوشتری، عبداللطیف خان، تحفة العالم، حیدرآباد دکن، ۱۲۶۳ ق، صص ۱۴۱ - ۱۴۳؛

دائرة المعارف بزرگ اسلامی

جلد (۴۴۵) ۸۹۹/۱۱۱۱

اول

تهران، ۱۳۶۷

1989

آتشکده، تذکره‌ای است به زبان فارسی نوشته ادیب و شاعر ایرانی لطفعلی بیگ بن آقاخان بیگدلی شاملو متخلص به آذر (۱۱۳۴ - ۱۱۹۵ ق / ۱۷۲۲ - ۱۷۸۱ م)، شامل شرح حال و گلچینی از اشعار نزدیک به ۸۵۰ شاعر پارسی گوی. نویسنده آن لطفعلی بیگ در اصفهان دیده به جهان گشود و ۱۴ سال آغاز عمر خود را در قم به سر برد و به اتفاق عمش به سفر حج رفت و آنگاه به شیراز و مشهد سفر کرد و سرانجام به اصفهان بازگشت. پدر وی از فرزندان بیگدلی خان بن ایلدگز خان بن اغوز خان بود، و از این رو نسبت او به قبیله ترکمن اغوز و عشیره بیگدلی می‌رسد (نک آذر بیگدلی). او تالیف این کتاب را در ۱۱۷۴ ق / ۱۷۶۱ م به نام کریم خان زند (د ۱۱۹۳ ق / ۱۷۷۹ م) آغاز کرده و تا ۱۱۹۳ ق (آخرین تاریخی که در آن ذکر شده است) به تکمیل آن مشغول بوده است (استوری، ۱۹۷۱/۲). آتشکده ترتیب جغرافیایی دارد و بیش‌تر آن برحسب کشورها، ایالتها و شهرها تنظیم یافته و مشتمل است بر اشعار شاهان، شاهزادگان، امیران و شاعران آذربایجان، خراسان، طبرستان، استرآباد، گرگان، عراق عرب و عجم، فارس، بلخ،

خوارزم، ماوراءالنهر، دکن، دهلی، کشمیر، و نیز بانوان شاعر، شاعران معاصر نویسنده و گلچینی از اشعار خود او و گزیده‌ای از مثنوی یوسف وزلیخا. ترتیب بخشهای گوناگون این کتاب و مطالب آنها بدین قرار است: پیش‌گفتار، مشتمل بر شمه‌ای از تاریخ ۵۰ ساله نابسامانی ایران از حمله افغان تا استقرار نظم در ایالات جنوبی ایران توسط کریم خان؛ شعله، مشتمل بر اشعار شاهان و شاهزادگان و امیران؛ مجمر اول، شامل شاعران متقدم؛ مجمر دوم، مشتمل بر شاعران معاصر نویسنده. مجمر اول دارای ۳ اخگر است: اخگر اول، شاعران ایران؛ اخگر دوم، شاعران توران زمین؛ اخگر سوم، شاعران هندوستان.

اخگر اول، دارای ۵ شراره است: شراره اول، شاعران آذربایجان؛ شراره دوم، شاعران خراسان؛ شراره سوم، شاعران طبرستان و استرآباد و جرجان؛ شراره چهارم، دارای ۲ شعاع است: شعاع اول، شاعران بلاد عراق عرب؛ شعاع دوم، شاعران بلاد عراق عجم؛ شراره پنجم شاعران بلاد فارس.

اخگر دوم، دارای ۳ شراره است: شراره اول، شاعران بلخ؛ شراره دوم، شاعران خوارزم؛ شراره سوم، شاعران ماوراءالنهر و توابع آن. اخگر سوم، دارای ۳ شراره و یک فروغ است: شراره اول، شاعران دکن؛ شراره دوم، شاعران دهلی؛ شراره سوم، شاعران کشمیر؛ فروغ، حالات و مقالات زنان هر ولایت.

مجمر دوم دارای ۲ پرتو است: پرتویکم، سخن‌سرایان معاصر نویسنده؛ پرتو دوم، حالات نویسنده و گلچینی از اشعار وی.

پژوهشگران را درباره چگونگی فراهم آمدن این کتاب گفت‌وگوست. گلچین معانی آتشکده را با خلاصه‌الاشعار و زبدة الافکار، نگاشته تقی‌الدین کاشی (ز ۹۹۳ ق / ۱۵۸۴ م) سنجیده و به این نتیجه رسیده است که گرچه آذر مدعی است که شخصاً به گزینش اشعار شاعران پرداخته ولی آنچه در آتشکده در مورد شاعران پیشین تا اوایل سده ۱۱ ق / ۱۷ م آمده خلاصه‌ناچیزی از آن تذکره بزرگ است. درباره معیار انتخاب اشعار هم قضاوتها متفاوت است. با اینهمه، آتشکده دارای فوائد تاریخی مهم است و از منابع تذکره نویسان دوره‌های بعد به شمار می‌رود. این کتاب نخستین بار در ۱۲۴۹ ق / ۱۸۳۳ م در کلکته و بار دوم در ۱۲۷۷ ق / ۱۸۶۰ م در بمبئی چاپ شده و پس از آن دوبار هم در ایران به چاپ رسیده است. ۳ جلد از چاپ انتقادی آن توسط حسن سادات ناصری، با پیش‌گفتار و حواشی سودمند (تألیفان شاعران عراق عجم) در ۱۳۳۶ - ۱۳۴۰ ش در ۱۳۵۴ صفحه در تهران چاپ و منتشر شده است.

مأخذ: آذر بیگدلی، لطفعلی بیگ، آتشکده آذر، به کوشش حسن سادات ناصری، تهران، امیرکبیر، ۱۳۳۶ - ۱۳۴۰ ش؛ آقا بزرگ، الذریعة، ۲/۸؛ گلچین معانی، احمد، تاریخ تذکره‌های فارسی، تهران، سنایی، ۱۳۶۳ ش، ۳/۱ - ۱۷؛ مشار، خانابایا، فهرست جایی فارسی، ۳۷/۱؛ نیز:

Story, C.A., *Persian Litratue, A Bio - bibliographical Survey*, London, 1972.

بخش ادبیات

Lutf 'Ali Beg

organise the world well, hence due to a *lutf wāḍiḥ*, has to provide mankind with guidance.

Bibliography: in addition to works mentioned in the text: *Shahrestānī, Nihāyat al-ikdām fī 'ilm kalām*, Baghdād; al-Ash'arī, *Maḥālāt al-islāmīyīn*, Istanbul 1929; Alexander of Aphrodisias, in *Aristū 'ind al-'Arab*, ed. A. Badawī, Cairo 1947; *Djuwaynī, Irshād ilā ḥawāṭi' al-adilla*, Cairo 1950; Hillī, *Minhādī al-karāma*, Cairo 1962; 'Abd al-Djabbār, *al-Mughnī fī abwāb al-'adl wa 'l-tawhīd*, xiii, al-Lutf, Cairo 1962; Maimonides, *Guide for the perplexed*, Chicago 1963, esp. Intro. by S. Pinès, p. lxxii; 'Abd al-Djabbār, *Sharḥ al-uṣūl al-khamsa*, Cairo 1965; L. Gardet, *Dieu et la destinée de l'homme*, Paris 1967, esp. 99-101; al-Djabbār, *Muṣashshab al-Kur'ān*, Cairo 1969. (O. N. H. LEAMAN)

LUTF 'ALI BEG ب. ĀḲĀ KHĀN, Persian anthropologist and poet, who is also known by his pen-name ĀDHAR which he adopted after having used the names Wāliḥ and Nakhat previously. He was descended from a prominent Turcoman family belonging to the Begdili tribe of Syria (Begdili-i Shāmlū) which had joined the Kizilbāsh movement [q.v.] in the 9th/15th century. Afterwards, the family settled down in Iṣfahān. Many of his relatives served the later Ṣafawids and Nādir Shāh as administrators and diplomats. Lutf 'Ali Beg was born on Saturday 20 Rabi' II 1134/7 February 1722 (the date mentioned in the two Bombay lithographs of the *Ātashkādā* is erroneous). The invasion of the Afghāns occurring in the same year forced his parents to flee to Ḳum, where they lived till his father was appointed to the post of governor of Lār and the coast of Fārs in ca. 1148/1735-6, and they moved on to Shīrāz. When his father died at Bandar 'Abbās two years later, Lutf 'Ali Beg undertook the pilgrimage to the Ḥijāz and to the holy shrines in 'Irāk. During a subsequent journey to Maṣḥḥad he entered the service of Nādir Shāh, whom he accompanied on a campaign in northern Iran. He continued to work for Nādir's successors, but retired in the early years of the Zand period to a life of study and literary pursuits, subsisting on the revenue of a small estate near Ḳum and living at Iṣfahān, where peace had been restored by Karīm Khān Zand. However, in 1188/1774-5, he and some of his fellow-poets had to leave the city on account of the oppressive rule of the Zand governor Muḥammad Runānī. Lutf 'Ali Beg died in 1195/1781 according to the chronograms which his friends Hātif and Ṣabāḥī wrote for him (see *al-Dhārī'a*, ix, Tehran 1332/1953, 3).

Lutf 'Ali Beg's fame rests in particular on the anthology *Ātashkādā*, on which he continued to work from about 1174/1760-1 almost till the time of his death. The work is divided into two parts, styled "censors" (*midjmarā*). The first part, on the poets of previous times, opens with a section (*shu'la*) devoted to royal poets. Three further chapters (called *akhḡar* and subdivided into *sharāras*) deal with the poets of Irān, Tūrān and Hindūstān according to the districts and towns of their provenance. An appendix on female poets (*furūḡh*) has been added to it. The main source for this part of the *Ātashkādā* was the *Khu-lāṣat al-ash'ār wa-zubdat al-afkār* of Taḳī al-Dīn Kāshānī. The second *midjmarā*, divided into two *partaws*, contains the lives of contemporary poets, many of whom were personal friends of the author. It is preceded by a dedication to Karīm Khān Zand and a sketch of the troubled history of Iran from the time of the Afghān invasion onwards. A short autobiography followed by a selection from Ādhar's own poetry concludes the work.

The *Ātashkādā* was often copied in the early 13th/19th century. Lithographs appeared at Calcutta 1249/1833-4, and at Bombay 1277/1860-1 (reprinted Tehran 1337/1958) and 1299/1881-2. An annotated edition by Ḥasan Sādāt Nāṣirī, of which three volumes were published at Tehran (1336/1957, 1338/1959 and 1340/1961), has remained unfinished. N. Bland edited the opening section, the *shu'la* on royal poets (London 1841), and gave an account of the entire work in *JRAS*, xiv (1843), 345-92. An abridged version, the *Tadhkira-yi Ishāk*, containing the poems only in the alphabetical order of the rhymes, was made by a brother of the author, Ishāk Beg 'Udhri (cf. A. Gulcīn-i ma'ānī, *Ta'rikh-i tadhkkirahā*, i, 182 f.). The existence of a Turkish translation, mentioned by J. H. Kramers (*EI*¹, s.v. *Lutf 'Ali Beg*), has been questioned by Tahsin Yazıcı. For a complete inventory of the biographies occurring in the *Ātashkādā*, see E. Sachau - H. Ethé, *Catalogue of the Persian manuscripts in the Bodleian Library*, Oxford 1889, cols. 262-93.

As a poet, Lutf 'Ali Beg was also held in high esteem by his contemporaries. Much of his early work was lost when the Bakhti'yārī chief 'Alī Mardān sacked Iṣfahān in 1164/1750. He became a pupil of Mīr Sayyid 'Alī Muṣṭak (d. 1171/1757-8), who was one of the initiators of the "literary return" (*bāzgasht-i adabī*) to the stylistic standards of early Persian poetry which manifested itself among the poets of Iṣfahān and Shīrāz during the Zand period (cf. M. T. Bahār, in *Armaghān*, xiii [1331/1932-3], 713 ff.). Apart from a *Diwān* (cf. *Bankipore catalogue*, iii, Calcutta 1912, 219-21; Storey, i/2, 870; A. Munzawī, *Fihrist-i nuskhahāyi khaṭṭi-yi fārsī*, iii, 2206 f.), four *mathnawīs* are known: 1. *Yūsuf-u Zulaykhā*, fragments of which are contained in the *Ātashkādā* (for separate manuscripts, see Munzawī, iv, 3331); 2. a short poem, known as *mathnawī-i Ādhar*, which he wrote in imitation of a *mathnawī* entitled *Ātashkādā*, or *Sūz-u gudāz*, by Ākā Muḥammad Ṣadiḳ Tafrishī, which seems to have inspired him also in the choice of a title for his anthology (cf. A. Gulcīn-i ma'ānī, in *Madjalla-i dānishkādā-i adabiyyāt-i Maṣḥḥad*, iii [1346/1967-8], 23-51; Munzawī, iv, 3117); 3. a *Sākī-nāma* (cf. Munzawī, iv, 2857); 4. a *Mughannī-nāma* (cf. *ibid.*, 3225). Less certain is the attribution to this author of two other works: a prose-work, *Gandjīnat al-ḥakḡ*, composed in the manner of Sa'dī's *Gulistān* (mentioned in the *tadhkira Andjuman-i Khākān*, cf. Ibn-i Yūsuf Shīrāzī, *Fihrist-i Kitābkhāna-yi madrasa-yi 'Alī-yi Sipahsālār*, ii, Tehran 1318/1939, 453) and a *tadhkira* on contemporary poets entitled *Daftar-i nuḥ ḡsmān* (mentioned by Ākā Buzurg al-Tīhrānī, *al-Dhārī'a*, vii, Nadjaf-Tehran 1329/1950, 226; cf., however, Gulcīn-i ma'ānī, *Ta'rikh-i tadhkkirahā*, i, 48 note). As it seems, Lutf 'Ali Beg wrote some poems in Turkish as well (cf. M. F. Köprülü, *IA*, s.v. *Āzert*, 139b).

Bibliography: Aḥmad 'Alī Khān Sandilawī, *Makhzan al-gharā'ib*, ed. M. Bākīr, Lahore 1968, 254-6; Maḥmūd Mīrzā Qādījār, *Safinat al-Maḥmūd*, ed. A. Khayyāmpūr, Tabriz 1346/1968, i, 132-8; 'Abd al-Razzāk Beg Dunbulī Maftūn, *Tadribat al-aḡrār wa-tasliyat al-abrār*, ed. Ḥ. Qādī Ṭabātabā'ī, Tabriz 1349/1970, i, 267-94 and passim; idem, *Nigāristān-i Dārā*, Tabriz 1342/1963, ed. A. Khayyāmpūr, Tabriz 1342/1963, i, 154-62. See further Storey, i/2, 868-73, 1337; Ākā Buzurg al-Tīhrānī, *al-Dhārī'a ilā taṣnīf al-shi'a*, i, Nadjaf 1355/1937, 4; Tahsin Yazıcı, in *IA*, s.v. *Lutf Ali Bey*; I. Afshār, *Fihrist-i maḥālāt-i fārsī*, i, Tehrān 1340/1961, 795; A. Gulcīn-i ma'ānī,

بر آمیزی و بگریزی و بنمایی و بریایی
فغان از قهر لطف اندوز و زهرشکر آمیزت.
سعدی .

لطف داشتن . [لُ تَ] (مص) مهربانی
داشتن . خوش رفتاری داشتن . || دقیق یا
خصوصیتی از جمال داشتن . لطافت داشتن .
همه کس را تن و اندام و جمالت و جوانی
بین همه لطف ندارد تو مگر سروروانی .
سعدی .

فصل نوزدهم که بوی گل و سنبل دارد
لطف این باد ندارد که تو می پیمایی .
سعدی .

لازمست آنکه دارد اینهمه لطف
که تحمل کندش اینهمه ناز . سعدی .

لطفعلی . [لُ عَ] (ا خ) (حاج
میرزا ...) ابن میرزا احمد مجتهد تبریزی
صاحب شرحی بر کتاب ریاض المسائل استاد
خود سید علی طباطبائی ، بنام اوتق الوسائل
فی شرح ریاض المسائل و آن در فقه و تا
مبحث تیمم است . (ریحانة الادب . ج ۲
ص ۴۱۷) .

لطفعلی . [لُ عَ] (ا خ) شاعر .
در طهران بکسب صرافتی مشغول بود و این
مطلع از او ملاحظه شد بد نگفته است :
آه گر دیدن او گریه بر آورد مرا
آخر این گریه بلائی بر آورد مرا .
(آتشکده آذر ص ۲۱۷) .

لطف علی آباد . [لُ عَ] (ا خ)
دهی از دهستان لاله آباد بخش مرکزی
شهرستان بابل . دشت . معتدل . مرطوب و
مالاریائی . دارای ۳۰ سکنه مازندرانی
و فارسی زبان . آب از چشمه . محصول برنج
مختصر غلات و پنبه و صیفی و کف . شغل
هالی زراعت و راه مالرواست .
فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۳ .

لطفعلی بیگ . [لُ عَ] (ا خ) افشار .
متخلص به لطف . داماد قاسم خان . این
بیت او راست ،
کمرش را میان نمی باید
بی نشانرا نشان نمی باید .
(قاموس الاعلام ترکی) .

لطفعلی بیگ . [لُ عَ] (ا خ)
حاج ... آذر بیگدلی شاملو . برادر
آده ولی محمدخان متخلص بمسروستوفی
نویسنده عادلشاه افشار ، معاصر زندیه است
تند کمره بنام کریمخان زند موسوم به آتشکده
شته و یوسف زیجائی نیز بنظم آورده و
صاحب دیوانست . تولد وی بسال ۱۱۳۴
وفات بسال ۱۱۹۵ است .
پس از آخر کتاب فوق یعنی آتشکده در ذکر

احوال و اقوال خود مؤلف است بدین شرح (۱) ،
مخفی نماند که قهیر دریک و کسری صبح شنبه
بیستم شهر ربیع الثانی سنه ۱۱۳۴ هجری (۲)
دردار السلطنه اصفهان بطالع جودت متولد
و مقارن این حال فتنه محمود غلیجائی
افغان روی داده ناچار تمام خانواده بدار
المؤمنین قم هجرت کرده چهارده سال عمر
را در آنجا گذرانیده دراول جلوس نادری
که مرحوم والد ما جدم بحکومت خطه لار
و سواحل فارس سر بلند بوده بدارالعلم شیراز
حرکت و بعد از دو سال طایر روح پرفتوحش
برپایش جناب آشیان ساخت حاجی محمد بیگ
عم خود را احرام طواف بیت الله الحرام
بمیان جان بسته از راه عراق عرب و شام
روانه والحمد لله بعد از ادراک شرف درگاه
حضرت ختمی بنه و حضرات ائمه بقیع علیهم
الصلوة والسلام بطواف بیت الله مشرف و بعد
از ادای مناسک حج در مراجعت شرف اندوز
زیارت آستان ملک پاسبان مشهد مقدس
مطهر جناب علی بن ابیطالب و جناب حسین
بن علی علیه الصلوة والسلام و مرقد مطهر
کاظمین و عسکری علیهما السلام گردیده عزیمت
عراق عجم و فارس کرده بعد از یکسال شوق
زیارت تامن الائمه و ضامن الامة کرده
با برادران و جمعی از دوستان باین فوز فایز
شده و در آن وقت اردوی نادری بعد از تسخیر
هندوستان و ترکستان وارد آن ارض اقدس
شده عازم تسخیر جبال لکریه بود با اتفاق اردو
از راه مازندران بهشت نشان حرکت و
بآذربایجان رفته از آنجا عزیمت عراق کرده
بنای سکنارادر اصفهان که وطن آبا و اجداد
او بود گذاشت و بعد از قتل نادر شاه چندی
در سلك ملازمان رکاب علی شاه و ابراهیم شاه
و اسماعیل شاه و شاه سلیمان بوده و از انقلاب
زمانه دید آنچه دید و کشید آنچه کشید
و بمصدق البلیه اذاعت طاعت خود را بشرکت
مسلمین راضی ساخت اعاذ بالله و جمیع اهل الایمان
من نواب الزمان و در سنه (۴) بکسوت
فقر متلبس گشته و درین عرض مدت بخندمت
جمعی از افاضل علما و عرفا و اعظم شعرا
و ظرفا رسیده و بقدر استعداد از فیض صحبت
هر یک بهره مند و سبب وزن (۵) فطری و شوق
جلی مایل بگفتن شعر نیز بوده و بیشتر قواعد
نظم را از یکانه آفاق میرسد علی مشتاق
استفاده کرده و بعد از هفت هزار بیت خیالات
فاتر را تدوین کرده بود که در نهب و تاراج
اصفهان مفقود گشته و مدتی نیز ازین رهگذر
طوطی ناطقه لال و بلبل طبع شکسته پال
بود تا باز بشکلیف احباب گاهی بآرایش
گلشن خیال می پرداخت و درین وقت که

از صید مراد خان که جانشین جعفر خان
بود گرفت و توطئه کنندگان قتل پدر
کشت و خود در سال ۱۲۰۳ بخت پادش
جلوس کرد . در همین سال آغا محمد
قاجار برادر خود جعفر خان و سردار
مصطفی خان دولو را بشیراز فرستاد و
نیز در عقب ایشان بقارس آمد و شیراز
محاصره افتاد و چون مقاومت لطفعلی خ
سخت شد آقا محمدخان بطهران بر کشت
در اوایل سال ۱۲۰۴ لطفعلی خان
سیاهیان خود را برای مقاومت کافی نیما
برای جمع آوری استعداد لشکری بطر
دشتی و دشتستان روانه گردید و اع
شیراز آقا محمد خان را بضبط آن شهر دم
کردند . لطفعلی خان پس از مراجعت
دشتستان باردیگر شیراز را مسلم خود
و این بار بقصد جنگ باخان قاجار روا
اصفهان شد و شیراز را بجای ابراهیم کلا
سپرد و برای آنکه ازودرغیاب خود حر
خلافی سر نزنند پسر او را نیز برسم کرو
با خود برد اما همینکه اختیار شیراز بد
حاجی ابراهیم کلانتر افتاد چون میدان
که لطفعلی خان بر نیات باطنی او آگاهی با
از یک طرف در شیراز بدستگیری بزرگ
خاندان زند پرداخت و از طرف دی
عبدالرحیم خان برادر خود را که در اردو
لطفعلی خان بود بشوراندن لشکریان
و ادانت . باین ترتیب بیشتر همراهان لطفعل
خان که کسانشان در شیراز مورد تهدید
تعرض کلانتر بودند شبانه از قمه محل ار
پراکنده شدند و لطفعلی خان بهمین عل
از جلوی آقا محمد خان منهرم گردید
بشیراز برگشت اما کلانتر و یاران او جوا
رشید زند را بشهر راه ندادند و او چار
ندید جز اینکه بجانب بوشهر رهسپار گردد
مصطفی خان دولو بشیراز آمد و از جاد
آقا محمدخان حکومت آنجا را بکلانتر سپر
لطفعلی خان در تمام مدت سال ۱۲۰۵
قوای مختصری که جمع آورده بود در حد
کازرون و شیراز با اتباع مصطفی خان قاج
و حاجی ابراهیم کلانتر زد و خورد میکرد
ولی بعلت کسی استعداد لشکری بقلبه
ایشان توفیق نمی یافت . در بهار سال ۲۰۶
آقا محمد خان تصمیم کرد که خود شخه
بدفع لطفعلی خان عازم فارس شود بهمین
نیت با لشکری مستعد باصفهان آمد و پی
از سیردن این شهر بحسینقلی خان پس
دیگر حسنقلیخان جهانسوز بانهایت احتیاد
راه زرقان را که لطفعلی خان در آنجا بو
در پیش گرفت . لطفعلی خان که از حرک
آقا محمد خان از اصفهان اطلاع یافته بو
پیش دستی کرده بجلبو او شتافت و د
نزدیکی آبرج پانزده فرسخی شمال شیرا
براردوی آقا محمد خان دلیرانه حمله برد

خیالات متین فصیحی متقدمین و متأخرین را
جمع آوری و در این کتاب رقم زد خامه عنبرین
شامه ساخت بمنطقه همین شهر که نظم
می پذیرند بدان را بطغیل نیکان
رشته و ایس ندهد آنکه گهر میگردد (۶)
بغاطر رسید که قدری از افکار خود نیز بعرض
مستمعان رساند مستعدی است که چشم از
عیوب آن پوشند و بقدر وسع در اصلاح آن
کوشند و در حال حیات و در صورت ممات
جامع را بدعای خیر یاد فرمایند . العذر عند
کرام الناس مقبول و در منتخب مثنوی که
بعرض میرسد هر گاه سلسله کلام آشتیگی
داشته باشد معذور است که چون غرض کلی
این بود که شعری بمجل امتیازی داشته باشد
نوشته شود لهذا محل بر کسم ربطی فقیر
نفرمایند . . . انتهى . (لطفعلی بیگ) دردنبال
این مقال منتخب مثنوی یوسف وزلیغا و سپس
منتخبی از اشعار خویش را آورده است .
لطفعلیخان . [لُ عَ] (ا خ) فرزند
بابا علی بیگ کوسه احمد لوی افشار . که
باسرعقلیخان برادرزاده نادرشاه کشته شد .
(مجمل التواریخ گلستانه ص ۲ و ۲۹۳) .
لطفعلیخان . [لُ عَ] (ا خ) داغستانی .
متخلص به لطف . عم علیقلیخان و صاحب ثروت
و سامان . این بیت اوراست ،
خانه جانم زغم کردی خراب
خوب کردی خانهات آباد باد .
(قاموس الاعلام ترکی) .
لطفعلیخان . [لُ عَ] (ا خ) کرچی .
تویچی باشی کریمخان زند .
(مجمل التواریخ گلستانه ص ۳۲۹) .
لطفعلیخان . [لُ عَ] (ا خ) زند ،
پسر جعفرخان بن صادق خان یعنی نواده
برادری کریمخان زند و هشتمین از سلاطین
زندیه که از ۱۲۰۳ تا ۱۲۰۹ ملک رانده
است . وی در آغاز کار غالباً در رکاب پدر
با وجود جوانی شمشیر میزد و در مدت کمی
که پادشاهی کرد با وجود کمی سن بفتوحاتی
مهم نایل آمد و از خود رشادتها و شجاعتها
بسیار بروز داد و تازنده بود آقا محمد خان
قاجار از او بر جان و دولت خویش بیمناک
بود . اما دولت زندیه بعلت جوانی و غرور
لطفعلیخان و بی تجربگی و خالی بودن وی
از سیاست و مردم داری و غیره بزودی از
پای درآمد و دولت زندیه قاجاریه را مسلم
گشت . در سال ۱۲۰۳ که جعفرخان بتوطئه
بعضی از امیران زندیه مسموم و مقتول گشت
لطفعلی خان مأمور بنادر و سواحل خلیج
فارس بود و چون از قتل پدر آگاهی یافت
بسرعت خود را بشیراز رسانید و پایتخت را

دانشگاه تهران
دانشکده ادبیات
سازمان لغت نامه

لغت نامه

تألیف

علی اکبر

و محمدزا

(۱۲۵۸ - ۱۳۳۴ هجری شمسی)

زیر نظر

دکتر محمد معین

استاد دانشکده ادبیات
(دانشگاه تهران)

شماره مسلسل : ۱۰۱

شماره حرف « گ » : ۶

گوت والد - گیجه

تهران . آبان و آذر ۱۳۴۳ هجری شمسی

چاپخانه دانشگاه تهران

Türkiye Diyanet Vakfı
İslâm Ansiklopedisi
Kuruluşu

ayıt No. : 11000-45

asrı No. :

08 MART 1994

تاریخ تذکره های فارسی

جلد اول

Lutf. Ali Bey

S. 3-17

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi Kütüphanesi	
Kayıt No. :	8741-1
Tashif No. :	016 1411.10.7

تألیف

احمد حسن محانی

انتشارات دانشگاه تهران

شماره ۱/۱۳۳۶

گنجینه فهرست و کتابشناسی

شماره ۱۶

08 MART 1994

تهران ۱۳۴۸

R. Karbuler

آتشکده

تألیف حاجی لطفعلی بیگ آذریبگدلی در ۱۱۷۴-۱۱۹۳ ق

تذکره رایج و مشهوریست که چندین چاپ خورده و مشتملست بر دو مجمره بشرح ذیل :

مجمره اول - در ذکر احوال و اشعار شعرای ماضی است ، مشتمل بر یک شعله در تراجم شاهان و شاهزادگان و اسرای ترك و غیره که منسوب بولایتی نیستند ، و سه اخگر در ذکر شعرای ایران و توران و هندوستان که هراخگری باقتضای اسامی ولایات بچند شماره تفصیل یافته ، و در تحت هر شماره اسامی شهرهای هر ولایت نگاشته شده ، و در ذیل نام هر شهری احوال و آثار شعرای منسوب بان شهر مذکور گشته ، و مختومست بیک فروغ در بیان حالات و مقالات زنان سخنور هر دیار .

مجمره دوم - در ذکر احوال و اشعار معاصرانست ، مشتمل بر دو پرتو :

پرتو اول - در تراجم معاصران .

پرتو دوم - در احوال و آثار مؤلف .

در سبب تألیف گوید : «... از آغاز عهد صبی هرگز غیر خیال نظم که میوه باغ عشق است فکری ، و بجز قیل و قال شعر که پرتو چراغ شوق است ذکر نداشتیم ... گاهی مطالعه کتب متقدمین را راغب و گاهی شرف مصاحبت شعرای معاصرین را طالب . اما چنانکه دل میخواست بهره مند نبودم ، بجهت آنکه اگر غرض مطالعه دفاتر افکار متقدمین بود ، در هر وقت حمل و نقل کتب ایشان بهرجا متصور نبود ، و اگر مطلب مصاحبت فصیحای معاصرین بود ، بسبب انقلاب زمانه صحبت همگی در اوقات متعذر ، و دل بخواندن بعضی از آن کتب بتقریب نخواندن دیگری قانع نمیشد ، و خاطر از دیدن برخی از آن یاران بعلت ندیدن دیگری مسرور نمیگشت ، لاجرم صورت این خیال در آینه خاطر نقش بست که مجموعه بی بر کیفیت احوال و انتخاب اقوال این

آتش فشان

تألیف محمد یعقوب خان ادیب فراهی متوفی ۱۳۱۲ ش

«مجموعه ایست در شرح حال شعرای هرات و فراه با نمونه بی از اشعار آنها که در این سالها برشته تألیف درآمده ، نسخه خطی آن نزد مؤلف مرحوم بوده است» .
رك : مجله کابل ، شماره سنبله ۱۳۱۷ شمسی ، مقاله تاریخ تذکره ها ، فقره ۱۰۰ نوشته عبدالله خان قاری افغانی .

آثار الحسان

از حاج میرزا حسن جابری انصاری اصفهانی

در بدایع اشعار نسوان ایران و عرب و هند و ترك با ذکر پاره بی از احوال ایشانست .

رك : فهرست تألیفات جابری انصاری در آخر کتاب آفتاب درخشنده چاپ ۱۳۴۳ ق ، والذریعه ، ج ۱ ص ۷۰ .

مؤلف در شب پنجشنبه ۲۷ دیماه ۱۳۳۵ شمسی برابر با ۱۵ جمادی الاخره ۱۳۷۶ قمری در اصفهان وفات یافته و شرح احوال و آثار او بقلم سید محمد علی جمالزاده در سال شانزدهم مجله یغما (۱۳۴۲ ش) شماره های ۱۷۷-۱۸۶ بتفصیل مسطورست ، و استاد جلال الدین همایی ماده تاریخ فوت ویرا عبارت «مرد شیخ جابری آه» یافته اند .

İSLÂM - TÜRK

Ansiklopedisi

الإنشائية الكبرى

Türk - İslâm Mütahassıs Âlimlerinden Mürekkep
Bir Heyet Tarafından Telif Olunmuştur.

Ordinaryüs Profesör İsmail Hakkı İzmirli: Sabık İlâhiyat
Fakültesi Reisi
Profesör Kâmil Miras: Diyanet Riyaseti âzasından, Sahih-i
Buharî mütercim ve şairi
Ömer Rıza Doğrul: Tanrı Buyruğu Tefsiri sahibi ve Asrı
Saadet İslâm Tarihi Muharriri
Eşref Edib: Asarî İlmiye Kütüphanesi sahibi

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi Kütüphanesi	
Kayıt No. :	9704-1
Tasnif No. :	030.297 154.1

İSTANBUL
ASARİ İLMİYE KÜTÜPHANESİ NEŞRİYATI
1360 - 1941

dir.

Bağdadlı Abbas Azzavî

AZER. آزر **Lisan:** Hazreti İbrahim'in babasının adıdır. Kur'anı Kerimde babası olarak varid olmuştur (*En'am suresi*, âyet 74). Tarih ve ensab kitaplarında Hazreti İbrahim'in babası *Târeh*'dir. Bu halde Hazreti İbrahim'in babası Azer ile *Târeh* arasında dönüyor. Azer ile *Târeh* isimlerini türlü türlü telif ediyorlar: Babası *Târeh*'dir, Azer vasfıdır. Yahut babası Azer'dir, *Târeh* vasfıdır. Yahut *Târeh*'in arapçası Azer'dir. Yahud İsraîl ve Ya'kub gibi ikisi birdir. Kur'anı Kerimde Arap âdeti olarak amcaya baba denmiştir. Azer, İbrahim Aleyhisselâmın babasının taptığı puttur. Azer, dalâlette kalan kimsedir. Hâzrem lûgatında pir-i fânîdir. Azer'in harf-i cer ve tenvin kabul etmiyen gayri munsarif olması arapça olmıyan alem olduğuna dalâlet eder. Daha bir takım rivayetler de vardır. كل از حارست و ابراهيم از آزر

M e' h' a z l e r: Müfredat-i Ragıp; Tefsir-i Râzi; Tefsir-i Beyzavî. I. H. İzmirli

Tarih: Hazreti İbrahim'in babası olarak Kur'anda bahıs mevzuu olarak Azer hakkında tefsir ve tarih kitaplarımız -şu malûmatı veriyor: *Ibn Cerir Tefsirinde* Muhammed b. İshak'ın şu sözü nakl olunmaktadır: «Azer, Hazreti İbrahim'in babasıdır. Kûfe sevalidinde Kûsâ karyesi ahalisinden bir adam olduğu bize zikredilen haberler cümlesindendir.» Ebu Hayyan, Tefsirinde onun tüccar, müneccim ve mühendis olduğu, Nemrud'un da nücum ve hendeseyle merakı olduğundan nezdinde teveccühe, ikbale mazhar olduğunu. Sevalide kûfeden Kûsâ denilen karye ahalisinden olup İbrahim'in de burada doğduğunu nakleder. *Ibn Kesir El-Bidaye ve-n-Nihaye'de* şu malûmatı veriyor: «İbrahim, babası *Târeh*'in yetmiş beş yaşına bastığı sırada doğdu. Diğer oğulları Nahur ve Haran'dılar. *Târeh*, oğlu İbrahim'i ve gelini Sâra'yi ve kardeşi Haran'ın oğlu Lut'u alarak Keldanîler'in topraklarından ayrıldı ve Ken'anîlerin topraklarına gelerek Harran'a yerleşti ve Harran'da öldü. *Târeh*, Harran'da değil, Keldanîlerin ülkesinde doğdu. Harran ahalisi yıldızlara ve putlara taparlardı. Hazreti İbrahim bu dalâletleri ızale etti (*El-Bidaye ve-n-Nihaye*, s. 140).

Hazreti İbrahim evvelâ babasını Hak yoluna da'vet etti. Ona, Kur'anda anlatıldığı şekilde, «— Babacığım, işitmiyen, görmiyen, hiç bir işe yaramıyan şeylere niçin tapıyorsun?» diyerek doğru yola irşad etmek, onu şeytana tapmaktan vazgeçirmek istedi. Babasından gördüğü mukabele, şiddetli muhalefetti. Babası ona, kendi ilâhlarından yüz çevirdiği takdir-

de kendisini recmedeceğini söyledi, ve oğlunun kendisinden uzaklaşmasını istedi. Hazreti İbrahim, babasını yola getirmek için ne kadar uğraşırsa muvaffak olamadı, nihayet babasının Allâh düşmanı olduğunu görerek onunla her ılışğını kesti. Cenâbı Hak'tan babasına mağfiret dilediği halde, babasının sapıklıkta inadı üzerine, bundan vazgeçti.

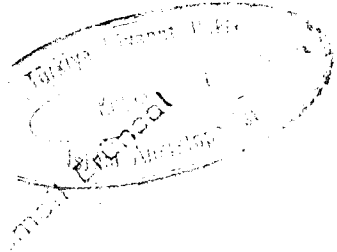
Sanîh-ı Buharî'de Hazreti Ebu Mureyre'den şu Hadis rivayet olunmaktadır: «*İbrahim kıyamet günü babası Azer ile buluşur. Azer'in yüzü toz duman içindedir. İbrahim: Ben sana, bana karşı gelme demedim mi? der. Babası da: Bugün sana karşı gelmem! der. Fakat sözü kar etmez. Ve babası cehenneme atılır.*» Fakat erbabı Hadis, bu rivayetin sıyakına garabet görmektedirler.

Ibn Cerir'e göre İbrahim'in babasının adı Azer'dir. Belki de iki ismi vardı ve bunların biri onun adı, diğeri lâkâbı idi. *Ibn Kesir*, *Ibn Cerir*-in bu beyanatını kaydettikten sonra «bu da muhtemeldir» der.

M e' h' a z l e r: *Ibn Kesir*, *El-Bidaye ve-n-Nihaye*; *Ibn Cerir-i Taberî*, *Tarih* ve *Tefsir*; *Ibn-ül-Esir*, *El-Kâmil*. O. R. Doğrul
AZER. Azer Lutî-Ali Beğ. «*Ateşgede*» adlı tezkiret-üş-şuara'nın muellifidir. Beğdil oymağına mensup olduğu için kendisine «*Azer Begum*» denir. 1134 senesinde İsfahan'da doğmuş, tahsilini «Kum» da yapmıştır. Nadir Şah'ın muasırı idi. Gençliğinde şure merak etmiş ve eski şairlerin üslubunu takib etmiştir. Muasırlarından da Seyid Ali Müştak İsfahanî tarzında yazardı. Güzel şiirleri vardır. *Ateşgede* tezkiresini kırk yaşında iken, 1174 yılında yazmıştır. Bu tezkirede şairler memleketlerine göre tasnif edilmiştir. 842 şairin tercemei halini ihtiva eder. Kendi tercemei halini eserin sonuna dercetmiştir. *Yusuf ve Züleyha* adlı bir de mesnevisi vardır.

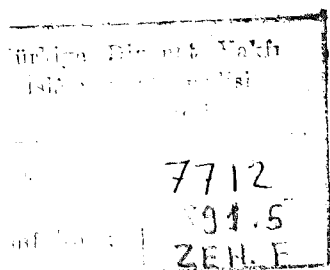
Ali Nihad Tarlan

AZERBAIJAN. Adı ve tarihî hudutları: Bu ismin biri lûgat, biri de tarih bakımından iki türlü anlatılışı vardır. Birinci anlatılışına göre Azerbaycan kelimesi, Azerbaygân sözünün Araplaştırılmışıdır: Ateş demek olan âzer ile mahal, mekân demek olan gân köklerinden yapılmış mürekkep bir kelimedir ve ateş yurdu demektir. Memlekette bol bulunan tabii ateş menba'ları ile ateş perestlik devrine ait âteşgedelerin burada olduğunu nazarı dikkate alanlar bu anlatılışı tabii ve ma'kul buluyorlar. İkinci anlatış taraftarları ise eski devirdeki küçük Media yerini alan bu ismin Büyük İskender'in kumandanlarından *Atropat*'in Farsca *Azerbad* ismiyle münasebette olduğunu ileri sürüyorlar. Bunlara gö-

فرهنگ ادبیات فارسی

تألیف
دکتر زهرا خالری کیا

آثار بنیاد فرهنگ ایران
۶۰۰

۱۳۶۸

Lutf Ali Beg

S. 5

08 MAR 1996

K. K. K.

ادبیات فارسی	آذ	۵
ایشان را از خوردن گندم، و به روایت توراۃ از خوردن سیب، منع کرد. ابلیس به کمک مار به بهشت رفت و آدم و حوا را فریفت تا گندم خورند. حق تعالی برایشان خشم گرفت و درخت طوبی را فرمود تا شاخه‌های خود را به هم آورد و آدم و حوا را برگرفت و از بهشت بیرون انداخت. آدم به هندوستان بر کوه سراندیب فرود آمد و صد سال در آنجا طاعت کرد و گریست تا توبه او قبول شد.	من ملک بودم و فردوس برین جایم بود آدم آورد در این دیر خراب آبادم	«حافظ» آذر بیعدلی (ت) [ف: ۱۱۹۵] لطفعلی بیگ، از شاعران قرن دوازدهم هجری در اصفهان متولد شد و مقارن فتنه افغان با خانواده خود به قم هجرت کرد و چهارده سال در آنجا اقامت جست. پس از پایان تحصیلات به شیراز و مکه سفر کرد و در بازگشت به خراسان رفت و هنگامی که قشون نادر از هند برگشت، آذر بیکدلی با سپاه او به مازندران رفت و سپس به اصفهان بازگشت. پس از قتل نادر در خدمت علیشاه و ابراهیم شاه و شاه سلیمان دوم و شاه اسمعیل سوم بسر برد و پس از آن عزلت اختیار کرد و به سرودن شعر پرداخت و فنون شعر را نزد سیدعلی مشتاق اصفهانی آموخت و در قصیده و غزل از متقدمان پیروی کرد. از آثار او مثنوی: یوسف و زلیخاست، دیگر تذکره آتشکده که از تذکره‌های معروف فارسی است.
آذر غنص (م) آتشگاهی بوده است در شهر شیز آذربایجان که در		

فرهنگ	آذ	۴
تاریخ ایران را به قتل یزدجرد بن شهریار و زوال آل ساسان ختم می‌کند. پس از آن به شاهان بعد از اسلام می‌پردازد.	ابوریحان در شرح مباحث مختلف از منابع استفاده‌اش نام می‌برد. همه جا از حمزه اصفهانی، طبری، ابن خردادبه، و از منجمان بزرگ مانند ابو معشر بلخی مطالبی نقل می‌کند. ابوریحان در ضبط اخبار حقیقی دقت بسیار مبذول می‌دارد و در جایی که به چند قول مختلف بر می‌خورد، آنها را با هم مقابله کرده موثق‌ترین آنها را انتخاب می‌کند. در هیچ تاریخی نمی‌توان اعیاد و روزها و عقاید ملل را مبسوط‌تر از این کتاب یافت.	آثار الوزرا (ک) تألیف سیف‌الدین حاجی بن نظام عقلی که آن را به نام قوام‌الدین نظام‌الملک وزیر سلطان حسین بایقرا در سال ۸۷۵ تألیف کرده است.
آثار الوزرا چنانکه از نامش بر می‌آید درباره آثار و اخبار و احوال و زراست و چنانکه مؤلف خود گفته است شامل دو مقاله است: مقاله اول دارای دوازده باب است در ذکر آثار و اخبار وزرای هر سلسله تا وزرای امیر تیمور گورکان و اولاد ایشان. مقاله دوم دارای چهار باب است در ذکر اوضاع و احوال و آثار قوام‌الدین نظام‌الملک وزیر سلطان حسین بایقرا.	آدم [اجوا ابشر] (تن) انسان نخستین، که خداوند او را از خاک آفرید و بر طبق آیات قرآن، پس از چهل روز، روح به کالبد او دمیده شد. همه ملائک به فرمان خدا آدم را سجده کردند جز ابلیس. خدای تعالی آدم را در بهشت جای داد و حوا را از پهلوی چپ او آفرید؛ و	

PERSIAN LITERATURE

A BIO-BIBLIOGRAPHICAL SURVEY

BY
C. A. STOREY

VOLUME I

QUR'ANIC LITERATURE; HISTORY AND BIOGRAPHY

PART 2

BIOGRAPHY

ADDITIONS AND CORRECTIONS

INDEXES

SUBSIDISED BY THE TRUSTEES OF THE "E. J. W. GIBB MEMORIAL"

LUZAC & COMPANY, LTD.
46 GREAT RUSSELL STREET, LONDON, W.C.1
Türkiye Diyanet Vakfı
İslâm Ansiklopedisi
Kütüphanesi

1972	2134-1
ve Kütüphane	016.12
Tarih No.	570. P

004032

Türkiye Diyanet Vakfı
İSLÂM ANSİKLOPİDİSİ
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

841.55016
St. P.

al-ṣafā' a *khātimah* which is sometimes called the *Tadhkirah* i *Yūsuf 'Alī Khān*.

(*Tadhkirah* i *Yūsuf 'Alī Khān*), completed at Murshidābād in 1184/1770-1, short alphabetically arranged notices of about 300 ancient and modern poets with an appendix relating to 20 contemporary poets not included in "Ārzū's" *tadhkirah* (for which see p. 839 *supra*): Sprenger no. 62, Bodleian 118 (autograph), Berlin 661 (A.H. 1213/1799), Bānkipūr vi 480 (appendix only. 19th cent.), Ivanow 45.

List and epitome of the 20 biographies in the appendix: Sprenger pp. 193-4.

1167. For M. Aslam's *Farḥat al-nāzirīn*, which was completed in 1184/1770-1 and of which the *khātimah* contains notices of *shaiḫs*, 'ulamā' and poets contemporary with Aurangzēb (published by M. Shafī' in *OCM.*), see pp. 140-1 *supra*.

1168. Mir Ghulām-Ḥasan b. Mir Ghulām-Ḥusain b. Mir 'Aziz Allāh Rātmanā'i [?].

Tadhkirah i *sukḥun-āfrinān* i *Hindī-zabān*, meagre notices of a large number of Urdu poets written apparently in 1191/1777: Ivanow Curzon 62 (A.D. 1861).

1169. S. Ghulām-Ḥusain "Shōrish", familiarly called Mir Bhainā, was a native of Patna. When he compiled his *tadhkirah* he had already written a Persian *dīwān* of about 4000 verses. According to Sprenger, who does not specify his authority, he died in 1195/1781.

Tadhkirah i *Shōrish*, short notices of 314 Urdu poets compiled probably in 1193/1779, "for the latest date that occurs in it is 1192, and men who died in 1194 are mentioned as being alive" (Sprenger): Sprenger no. 46 = Bodleian 387.

[Sprenger p. 182; Garcin de Tassy iii pp. 134-5.]

1170. Hājji Lutf-'Alī Bēg "Ādhar" b. Āqā Khān Bēgdilī¹ Shāmlū Isfahānī was born at Isfahān on 20 Rabi' II 1134/

¹ This Turcoman clan-name is explained by Lutf-'Alī Bēg early in the historical introduction with which the second *Mijmarah* of the *Ātash-kadah* opens. Bēgdilī Khān, according to him, was the third of the four sons of Iligiz Khān, who was the third of the six sons of Oghūz Khān. [For this eponymous ancestor of the Oghuz Turks see the articles *Ghuzz*, *Toghuзghuz* and *Turks* in the *Ency. Isl.*] In the time of Maḥmūd Ghaznawī, or in that of Chingiz Khān, the Bēgdilis

7 Feb. 1722,¹ the year of Maḥmūd Khān's Afghān invasion,² on account of which his family fled from Isfahān to Qum, his home for the next fourteen years. At the beginning of Nādir Shāh's reign [A.H. 1147/1736-1160/1747] his father³ was appointed Governor (*hākim*) of Lār and the coast of Fārs (*savāhil* i *Fārs*), and Lutf-'Alī Bēg moved from Qum to Shirāz. Two years later his father died near Bandar i 'Abbāsī, and he went with his paternal uncle, Hājji M. Bēg, on a pilgrimage to Mecca and al-Madinah and then to the sanctuaries of al-'Irāq. Having spent a year in Fārs, he set out on a pilgrimage to Mashhad and he was there when Nādir Shāh reached the town [in Shawwāl 1153/Dec. 1740] on his return from his campaigns in India and Turkistān. When Nādir Shāh left Mashhad for the Lesghian mountains [*Jibāl* i *Lakzīyah*, to punish the Lesghians⁴ of Dāghistān for the murder of his brother, Ibrāhīm Khān], Lutf-'Alī Bēg went with the army through Māzandarān to Ādharbāyjan. From there he returned to his birthplace, Isfahān. After Nādir

with other Turkish tribes migrated to Persia and, while some remained there, others went on and settled in Syria. In Timūr's reign Amir Jahāngir, when campaigning in Syria, recognized the Syrian Bēgdilis as his countrymen and led them back to Persia with the intention of restoring them to Turkistān. On reaching Ardabil, however, the Bēgdilī leaders had the honour of meeting Sultān 'Alī Siyāh-pūsh Safawī [Sultān Khwājah 'Alī, as he is called in the *Silsilat al-nasab* i *Safawiyah* p. 45 (= *JRAS.* 1921 p. 407)] and, having solicited his intercession, they obtained permission to leave the Timūrid camp (*urdū-yi Timūri*) and stay at Ardabil as *murids* of that saintly personage. In the 250 years since Shāh Ismā'il's accession they had given faithful service to the Safawī family and many of them had held high positions. The descendants of those Bēgdilis who had returned from Syria were known as Bēgdilī Shāmlū, while the descendants of those who had never gone to Syria were called simply Bēgdilī [see *JRAS.* 1843 pp. 380-1, where a less corrupt text than that of the 1277 edition is summarised. Cf. the articles *Kizil-bāsh* and *Shāh-sewan* in the *Ency. Isl.*].

¹ The incorrect date 1123/1711 given by Browne comes from the corrupt 1277 edition of the *Ātash-kadah*. Its incorrectness is shown by the words which immediately follow: *u muqārīn i 'in hāl fitnah i Maḥmūd i Ghiljān* [sic, for *Ghiljāy*] i *Afghān rūy dādah*.

² Cf. p. 831 n. 2 *supra*.

³ Several of Lutf-'Alī Bēg's relations held prominent positions. His maternal uncle Muḥammad-Qulī Khān succeeded Fath-'Alī Khān, "Wāliḥ's" great-uncle (cf. p. 831 *supra*), as Prime Minister to Shāh Sultān-Ḥusain. His paternal uncles, Walī-Muḥammad Khān and Muṣṭafā Khān Bēgdilī, and another maternal uncle, Riḍā-Qulī Khān Bēgdilī, were sent on missions to the Ottoman Sultān.

⁴ For the Lesghians, who have already been mentioned (p. 830 *supra*) in connexion with 'Alī-Qulī Khān "Wāliḥ" Dāghistānī, see the *Ency. Isl.* under Dāghistān.

A LITERARY HISTORY OF PERSIA

VOLUME IV

Modern Times

(1500-1924)

BY

EDWARD G. BROWNE

SHÁH 'ABBÁS THE GREAT

1920. 9. 17-244 (Brit. Mus.)

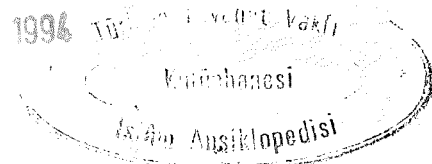
Frontispiece

Lutf Ali Beg

S. 282-284

08 MART 1996

CAMBRIDGE

AT THE UNIVERSITY PRESS

1953

282 POETS OF THE CLASSICAL TRADITION [PT II]

Another and more accessible contemporary account of the poets of this period forms the last portion of the well-known *Ātash-kada* ("Fire-temple") of Lutf 'Alī Beg *Ādhar*. The greater part of this book deals with the Persian poets who flourished before the author's time, arranged in alphabetical order under the various towns and countries which gave birth to them, including Tūrān and Hindústān. This is followed by an account of sixty of the author's contemporaries, which begins with a brief historical survey of the misfortunes of Persia during the fifty years succeeding the Afghān invasion down to the re-establishment of security and order in the South by Karīm Khān-i-Zand¹. The author recognizes the dearth of poets and men of letters during this period and ascribes it to the prevalent chaos and misery, "which," he says, "have reached such a point that no one has the heart to read poetry, let alone to compose it":

تفریقِ بال و اختلالِ حال بحدیست که کسی را حال خواندن
شعر نیست تا بگفتن شعر چه رسد

To most of these poets the author devotes only a few lines. The longer notices include Mullā Muḥammad Mú'min, poetically surnamed *Dā'i*, who died in 1155/1742-3 at the age of ninety; Mullā Ḥusayn *Rafiq* of Iṣfahān; Sayyid Muḥammad *Shu'la* of Iṣfahān; Sayyid Muḥammad Ṣādiq of Tafrish; Mírzá Ja'far *Ṣāfi* of Iṣfahān; a young friend of the author's named Sulaymán, who wrote under the name *Ṣabāhi*, and to whose poems he devotes no less than thirteen pages; Mírzá Muḥammad 'Alī *Ṣubūh* of Iṣfahān;

poets there are only about four of whom I ever heard even the names, to wit, Tāhir of Qazwín, Shawkat of Bukhárá, Shafí'á Athar of Shíráz, and Lutf 'Alī Beg Shámí.

¹ "That peerless Prince of happy fortune Abu'n-Naṣr Sulṭān Karīm."

CH. VI] LUTF 'ALÍ BEG'S *ĀTASH-KADA*

283

Áqá Taqí *Ṣahbá* of Qum; Sayyid 'Abdu'l-Báqí *Ṭabīb* ("the physician"), whose father Mírzá Muḥammad Raḥím was court-physician to Sháh Sulṭān Ḥusayn, as he himself was to Nádír Sháh; *Tūfān* of Hazár-jarīb, whose death was commemorated by the author in a chronogram giving the date 1190/1776-7; Áqá Muḥammad 'Áshiq of Iṣfahān (d. 1181/1767-8), to whom he devotes eight pages; and his own younger brother Ishāq Beg, who wrote under the pen-name of 'Udhri and died in 1185/1771-2, according to the chronogram:

بادا در بهشت جاودان اسحق بیگ

Other poets noticed are Muḥammad 'Alī Beg the son of Abdál Beg, a Frankish painter who embraced Islām; Sayyid Muḥammad Ḥusayn *Ghālib*, who spent fourteen years of his earlier life in India and married the daughter of the Nawwáb Sar-afráz Khān; Mír Sayyid 'Alī *Mushtāq* of Iṣfahān; Sayyid Muḥammad Ṣādiq, nephew of the above-mentioned court-physician Mírzá Muḥammad Raḥím, who, besides several *mathnawí* poems dealing with the somewhat threadbare romances of Laylá and Majnún, Khusraw and Shírín and Wámiq and 'Adhrá, was engaged on a history of the Zand dynasty; Mírzá Naṣír, son of the physician Mírzá 'Abdu'lláh (d. 1192/1778); and Sayyid Aḥmad *Hātíf*, the most notable of all these poets, of whom we shall shortly have to speak.

Lutf 'Alī Beg concludes his *Ātash-kada* with an autobiography of himself, from which we learn that he was born on the 20th of Rabi' i, A.H. 1123 (June 7, 1711) at Iṣfahān, but spent fourteen years of his earlier life at Qum, whither his family migrated in consequence of the Afghān menace. At the beginning of Nádír Sháh's reign his father was made governor of Lár and the coasts of Fárs, and he resided in Shíráz. On the death of his father two years later he accompanied his uncle Hájji Muḥammad Beg on the

R. Karim

توانا بود که دانا بود

تایخ ادبیات ایران

برای دبیرستانها

تألیف

آقای دکتر رضا زاده شفق

استاد دانشگاه

۱۳۲۴

چاپخانه دانش تهران

Lutf Ali Bey

S. 399

08 MART 1996

R. Karbuler

- ۳۹۸ -

دیگر داشته و از آنجمله در جغرافیای ایران نیز مراۃالبلدان نوشته که دو جلد آن بطبع رسیده.

تواریخ مخصوص دوره بعضی از سلاطین قاجار نیز تألیف یافته که از آنجمله **مآثر سلطانه** تألیف عبدالرزاق بن نجفقلی و **تاریخ صاحبقرانی** تألیف محمود میرزا و **تاریخ ذوالقرنین** تألیف فضل الله منشی است و هر سه بنام فتحعلی شاه و در زمان خود نوشته شده.

۲- کتب تذکره و تراجم احوال

تحفه سامی - تحفه سامی کتابی است در شرح حال شعرای اواخر قرن نهم تا اواسط قرن دهم که اغلب معاصر مولف کتاب یعنی سام میرزا پسر شاه اسمعیل صفوی بوده اند. تألیف مزبور در حدود ۹۵۷ ختم یافته و خود سام میرزا بسال ۹۸۳ بامر شاه اسمعیل ثانی کشته شده.

مجالس النفاثی اصل این کتاب بزبان ترکی تألیف امیرعلیشیر نوائی و در شرح حال شعرا و نویسندگان معاصر آنوزیر دانشمند است و در زمان شاه عباس شاه علی نام آنرا فارسی کرده.

خلاصة الاشعار و زبدة الافکار - تذکره عمومی است در احوال شعرا که در زمان شاه عباس تألیف یافته. مؤلف آن تقی الدین محمد کاشی است.

مجالس المومنین - کتابی است در شرح حال و آثار و اقوال علما و فقها و سلاطین و شعرا و متصوفین شیعه که در عهد صفوی تألیف یافته. مؤلف آن قاضی نورالله ششتیری از وطن خود بهند رفته و در لاهور اقامت گزید و از طرف اکبرشاه قاضی آن شهر معین گردید و تألیف مجالس المومنین را در حدود نهصد و نود و سه در همین شهر شروع نموده و آنرا در ۱۰۱۰ بختام آورد شیوه فارسی این کتاب نسبت به برخی از تصانیف مکلف دوره مغول ساده و شیرین است.

هفت اقلیم - تذکره عمومی است که به ترتیب اقلیم شعرا را طبقه بندی کرده. مؤلف آن امین احمد رازی است پدرش خواجه احمد از طرف شاه طهماسب صفوی

- ۳۹۹ -

کلانتری ری را داشت امین احمد سفر هند نیز کرده. در تألیف هفت اقلیم شش سال صرف نموده و آنرا بسال ۱۰۰۲ بیابان آورده و ماده تاریخ ختام این جمله است «تصنیف امین احمد رازی»:

آتشکده آذر - آتشکده از تذکره های معروف این دوره است. مؤلف آن لطفعلی بیگ آذریبیکدلی متخلص به آذر بسال ۱۱۳۴ در اصفهان تولد یافته و تحصیلات خود را در قم کرده و بعد از چهارده سال اقامت در آنجا سفر های متعدد اجرا نموده است معاصر نادرشاه بود و آنگاه که قشون نادر از هند بر میگشت آذر در مشهد اقامت داشت.

آذر در اوایل جوانی برحسب ذوق طبیعی اشعار میسرود و متقدمین را تتبع میکرد و مخصوصاً در بین معاصرین خود سبک سخن سید علی مشتاق اصفهانی را تتبع مینمود اشعارش جزیل و آبدار است و از آنجمله مثنوی یوسف و زلیخاست.

تذکره آتشکده را در سن چهلیم یعنی بسال ۱۱۷۴ هجری تألیف کرده و شعرا را بترتیب اقلیم طبقه بندی نموده و شرح حال ۸۴۲ تن را آورده و نمونه ای از اشعار آنها را ذکر کرده و شرح حال خود را نیز در آخر کتاب درج نموده.

ریاض العارفين و مجمع الفصحاء - مؤلف این دو کتاب که مهمتر تذکره های شعرای فارسی است که در دوره اخیر تألیف شده رضاقلیخان طبرستانی متخلص به هدایت پسر محمد هادیخان میباشد که در سال ۱۲۱۸ یعنی زمان سلطنت فتحعلیشاه در طهران تولد یافته و بعد از رشد و نمو و تحصیل کمالات بدربار محمد شاه و ناصرالدین شاه مناصب عالییه یافته و مخصوصاً امر تربیت عهد جوانی ناصرالدین شاه بدومفوض بوده است ریاض العارفين محتوی شرح حال شعرای متصوف و عرفا میباشد. منتخبات از اشعار و آثار آنها و همچنین منتخبانی در این کتاب از مثنویهای خود مولف مندرج است. مجمع الفصحاء بر دو جلد است و بالغ بر ۷۰۰ تن از شعرای سلاطین و شاهزادگان و امرا و شعرای معروف و متوسط و متاخر ایران را در آن نام برده و منتخبات از اشعار آنان را ذکر کرده است. خود مرحوم رضاقلی خان قریحه شاعرانه داشته و تخلصش هدایت

İSLÂM ANSİKLOPEDİSİ

İSLÂM ÂLEMİ TARİH, COĞRAFYA, ETNOGRAFYA VE BİYOGRAFYA LUGATİ

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞININ KARARI ÜZERİNE
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİNDE
A. ADIVAR, R. ARAT, A. ATEŞ, C. BAYSUN, B. DARKOT

TARAFINDAN

LEYDEN TABİİ ESAS TUTULARAK
TEL'İF TÂDİL, İKMÂL ve TERCÜME SÜRETİYLE
NEŞREDİLMİŞTİR

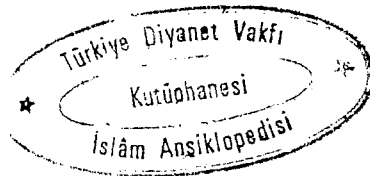
7. CİLT

LABBAY — MESÂNİ

DEVLET KİTAPLARI

İSTANBUL
MİLLÎ EĞİTİM BASİMEVİ

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi Kütüphanesi	
Kayıt	2904-7
Tasnif No. :	

vur henüz tatbik edilememiş ise de, gölden brom ile potasium klorürü istihşâli için, 1930 'dan itibaren, sınıî teşebbüslere geçilmiştir. Lut gölünde ilmi mâhiyetle ilk araştırma, XIX. asrın ortalarına doğru, W. F. Lynch 'in idâresi altındaki sefer hey'eti tarafından yapılmış, bunu fransız ve ingiliz ilim adamlarının yaptıkları araştırmalar tâkip etmiştir.

XVI. asrın başlarından itibaren, 400 seneyi geçen bir devre zarfında, Osmanlı imparatorluğu hudutları içinde yer alan Lut gölü, XX. asır başında, şarktan Suriye vilâyeti (Kerek sancığı) ve garptan da Kudüs müstakil mutasarrıflığı ile çevrilmiş bulunuyordu. 1918 senesi son baharından itibaren, çevresi ingiliz kuvvetleri tarafından işgal edilen göl, bilâhare Mâverâ-i Şerî'a (Ürdün) ve Filistin topraklarını birbirinden ayırdı. Filistin'in taksimini (1948) tâkip eden şimdiki durumda ise, gölün şark sâhilleri, eskisi gibi, Ürdün devletine âit kalmakta, garp sâhillerine gelince, Şarî'a nehri munsabından Engedi ('Ayn Cadî) vâhası yakınlarına kadar, bu devlet tarafından işgal edilmiş bulunmakta, buadan itibaren cenûba doğru İsrâil devleti hudutları dâhilinde yer almaktadır.

Bibliyografi: Pauly-Wissowa, *Realencyclopädie d. klass. Altertumswiss.*, IV, 1276; C. Ritter, *Erdkunde von Asien*, s. 557 v.d.; 750 v.d.; M. Meusburger, *Das Totes Meer* (Programme, Brixen, 1907—1909, bütün eski vesikalar); başlıca arap kaynakları için bk. *BGA*, I, 64; II, 123 v.d.; III, 178, 184 v.d.; V, 118; VI, 79; VII, 329, VIII, 73 v.d.; Mas'ûdî, *Murûc al-zahab* (nşr. Barbier de Meynard), I, 96; al-İdrîsî, *ZDPV*, VIII, 3*; Yakût, *Mu'cam*, I, 516; II, 934; Dimaşkî (nşr. Mehren), s. 108; Abu'l-Fida' (nşr. Reinaud), s. 108; İbn Baytâr (trc. Sontheimer), Stuttgart, 1842, II, 309 v.d.; Nâsir-i Hüsrev (nşr. Schefer), s. 17—18; G. le Strange, *Palestine under the Moslems* (islâmî kaynaklar bir araya toplanmıştır), s. 64—67, 286—292; yeni ilmi araştırmalar için bk. W. F. Lynch, *Expedition to the Dead Sea* (1848); *Voyage d'exploration à la Mer Morte par M. le Duc de Luynes* (Paris, 1876, 3. cild: L. Lortet, *Géologie*); M. Blanckenhorn, *Entstehung und Geschichte des Toten Meeres* (ZDPV, Leipzig, 1896); ayn. müll., *Naturwissensch. Studien am Toten Meer und im Jordantal* (Berlin, 1912); L. Gautier, *Autour de la Mer Morte* (Genève, 1901); G. Hill, *The Dead Sea* (Quarterly Statem. of the Palestine Explor. Fund, London, 1900, 1905, 1910); F.-M. Abel, *Une croisière autour de la Mer Morte* (Paris, 1911);

Hermann Schrötter, *Das Totes Meer* (Wien-Leipzig, 1914); R. P. Barnabé-Meistermann, *Guide de Terre Sainte* (Paris, 1923). (BESİM DARKOT.)

LUT B. YAHYÂ. [Bk. ABÜ MİHNÂF.]

LUTF 'ALİ. [Bk. LUTF-ALL.]

LUTF-ALİ BEY. LUTF-ALİ BEY „ÂZAR“

B. AKA HAN BEGDİLİ ŞAMLU İŞFAHÂNİ (1722—1781), daha çok aşağıda bahsedilecek olan şâirlere dâir tezkiresi ile şöhret bulan İran şâirlerinden biridir. Önceleri Vâlih mahlasını kullandığı hâlde, sonradan Nakhat ve daha sonra bundan da vazgeçerek, Âzar mahlasını almıştır (Ağa Buzurg al-Tahrânî, *al-Zarî'a ilâ tâşânîf al-şî'a*, Tahran, 1332 h. ş., IX/1, 3). 20 rebiülâhır 1134 (7 şubat 1722) 'te İsfahan 'da doğdu. Aslen Oğuz türkmen boylarından Begdili aşiretine mensuptur. Kendisi, *Âtaş-kada* adlı tezkiresinde gerek âilesi, gerek mensup olduğu türk oymağı hakkında kısmen Raşîd al-Dîn 'in *Câmî al-tavârih* (krş. nşr. Beresin, s. 6—7 ve Faruk Sümer, *Bozoklu Oğuz boylarına dâir, DTC D*, XI, 78 v.d.) 'inde, kısmen de İskender Munşî 'nin *Târih-i âlam-ârâğ-i Abbâsî* adlı eserinden faydalanarak, oldukça geniş mâlûmat vermektedir (bk. II. Micmara, s. 370 v.d.). Müellif, önce mensup olduğu oymağa Begdili adının ne için verildiğini şu suretle anlatır: Oğuz Han 'ın altı oğlundan üçüncüsü olan İldeñiz Han 'ın dört oğlundan üçüncüsünün adı Begdili Han idi (krş. Raşîd al-Dîn, *göst. yer*). Begdili Han 'ın vücûda getirdiği oymağa Begdili adı verildi. Bu oymak, ya Gazneli Mahmud devrinde (387—421 = 997—1030) veya Cengiz hâdisesi üzerine, diğer türk kabileleri ile birlikte, İran 'a göç ettiler. Begdili oymağına mensup kabîlenin bir kolu İran 'da kaldı; diğeri ise, Lutf 'Alî Bey 'in cedlerinin idâresinde, Suriye 'ye gidip yerleşti ve kendilerine Begdili-i Şamlu adı verildi (*Âtaş-kada, göst. yer*). Sonraları Timur, Şam ve hâvâlisini işgal edince, dil ve kavimdaşlıklarını (*iliyyet*) nazar-ı itibâra alarak, onları tekrar Türkistan 'a yerleştirmek niyeti ile, İran 'a götürdü. Fakat Timur, Erdebil 'de Safevî tarikatının ileri gelenlerinden, Şeyh 'Alî Siyâh-Püş 'u ziyaret edince (krş. W. Hinz, *Uzun Hasan ve Şeyh Cunayd*, nşr. TTK, IV. seri, nr. 5, s. 8 v.d.), Şeyh, Timur 'dan berâberinde getirdiği bu kabîleyi serbest bırakması için, şefâatte bulundu. Timur, Şeyh 'Alî Siyâh-Püş 'un bu arzusunun yerine getirdi. Bunun üzerine bu kabîle halkı da, bir teşekkül borcu olarak, bu tarihten itibaren, Safevî tarikatine ve siyâsî bir teşekkül hâline gelince de, Safevî devletine 250 yıl kadar hizmette bulundu (*Âtaş-kada, göst. yer*). Müellifin verdiği bu

EDITED BY
EHSAN YARSHATER

Volume III

ĀTAŠ—BAYHAQĪ

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Enstitüsü Kütüphane	
Kayıt No. :	9376
Tasnif No. :	039.995 ENC.3

KTP

Routledge & Kegan Paul
London and New York
1989

ĀZAR (ĀDAR) BĪGDELI, ḤAJJ LOTF-ʿALĪ BĪG B. AQĀ KHAN BĪGDELI ŠĀMLŪ (fl. 1134/1721-1195/1781), poet and author of a *taḍkera* (biographical anthology) of about 850 Persian poets, compiled in 1174/1760 and dedicated to Karīm Khan Zand (r. 1163/1750-1193/1779).

Āzar belonged to the Syrian (Šāmlū) branch of the Bigdeli (Begdillū) tribe, which had moved to Iran in Timūr's time. Some of his relatives were men of distinction: Three were sent on embassies to the Ottoman empire during his lifetime, and several held important offices. He was born in Isfahan, where his family had lived since the early Safavid period. His birth almost coincided with the Afghan invasion of Iran and the fall of Isfahan, which prompted his whole family to flee to Qom, where he stayed fourteen years. Later in about 1148/1736, his father was appointed governor of Lār and the coasts of Fārs by Nāder Shah. After his father's death, Āzar made a pilgrimage to Mecca, visited the holy places in Iraq, and later on went to Mašhad, where his arrival coincided with Nāder's return from India. He accompanied Nāder's troops to Māzandarān, Azerbaijan, and ʿErāq-e ʿAjam, and finally settled at Isfahan. After the assassination of Nāder, he joined the services of the Afsharid ʿĀdel Shah (q.v.) and Ebrāhīm Shah and the Safavid Esmāʿīl III and Solaymān III, and eventually retired to his small estate near Qom and turned his attention to poetry. He reportedly lost 7,000 verses of his poetry during the sack of Isfahan by ʿAlī-Mardān Khan Bakhtiārī, but a *divān* comprising *qaṣīdas*, *gāzals*, and *qetʿas*, and a *maṭnawī*, *Yūsuf o Zolaykā*, have reached us. He was much influenced by his paternal uncle Walī (Walīy) Moḥammad Khan Bīgdelī (killed 1177/1763) and Mīr Sayyed ʿAlī Moštāq Ešfahānī (d. 1192/1778) who was his master in the art of poetry.

Āzar is known mainly because of his *taḍkera*, the *Ātaškada-ye Ādar* (Āzar's fire temple). Using terms relevant to fire he has divided it into two main chapters which he has called *majmeras* (cansers). The first *majmera* is further divided into a *šoʿla* (flame) on the poetry of kings, princes, and amirs; three *akḡars* (embers) on the poets of Iran, Tūrān (Central Asia), and India; and a *forūḡ* (light) on poetesses. The three *akḡars* are further divided, in terms of geographical divisions, into five, three, and three *šarāras* (sparks) respectively, opening each one with a brief description of the region involved. The second *majmera* comprises two *partows* (beams): the first *partow* treats poets contemporary with the author and the second one contains the author's biography and a selection of his poetry. Poets are represented under their pen-names, not their personal names, and the book is generally arranged in alphabetical order. The cited verses of each poet are ordered according to the rhyme.

Āzar's prose in the *Ātaškada*, despite containing certain weaknesses common to Persian writings of the 12th/18th century, is generally simple and fluent. In the preface, he uses rhymed prose, into which he fits words having some connection with "fire;" his theme is the

defense of poetry. The long introduction to the account of contemporary poets contains some fine passages of poetic prose. For contemporary poetry, his principle was to give first choice to verses which he had heard directly from the poets themselves, but his claims that, in his selection from earlier poets, he had carefully studied their *divāns* is discredited by careful examination of earlier *taḍkeras* available to him (see Golčīn-e Maʿānī, *Taḍkerahā* I, p. 4).

Āzar was one of the pioneers of the revulsion against the so-called *sabk-e hendī*, Indian style (see BĀZGAŠT-E ADABĪ), and as such is frankly censorious of the poetry of Šāʿeb and his followers; but for those such as Moštāq, who rejected the Indian style and sought to revive the idiom of the early poets, he has nothing but praise. For some poets, he gives detailed biographies, but for most he finds two or three lines sufficient; he is equally sparing in his selections from their work.

Bibliography: Āzar Bīgdelī, *Ātaškada*, lithog., ed., Bombay, 1277/1860; ed. Ḥ. Sādāt Našerī, 3 vols., Tehran, 1337 Š./1958-1341 Š./1962. M. T. Bahār (Malek-al-šoʿarā), *Sabkšenāsi* III, Tehran 1337 Š./1958, p. 318. M. Dabīrsīāqī, in *Dāneš-nāma* I/1, Tehran, 1355 Š./1976, p. 15. Browne, *Lit. Hist. Persia* IV, pp. 282-84. Kayyāmpūr, *Sokanvarān*, p. 2. Golčīn-e Maʿānī, *Taḍkerahā* I, pp. 14-17.

(J. MATĪNĪ)

ĀZAR (ĀDAR) KAYVĀN (b. between 1529 and 1533; d. between 1609 and 1618), a Zoroastrian high priest and native of Fārs who emigrated to India and became the founder of the Zoroastrian *Ešrāqī* or illuminative School. The literature produced by this school constitutes a Zoroastrian *Ešrāqī* literature. It is dominated by *Ešrāqī* doctrine and terminology and is the Zoroastrian response to the great project of Šayḡ al-Ešrāq Šehāb-al-dīn Yaḥyā Sohravardī (q.v.; d. 587/1191), which was the revival in Islamic Iran of the philosophy of Light taught by reputed sages of ancient Persia. Āzar Kayvān and his immediate successor Kay Ḳosrow b. Esfandīār, were designated as the heads of the *Ešrāqī* School.

The Islamic response to Sohravardī was given by his first commentators, and above all with the development under the Safavid dynasty of the School of Isfahan, with which Āzar Kayvān and his disciples were contemporaries, by Šadr-al-dīn Šīrāzī (Mollā Šadrā) (d. 1050/1640) and his students. Thus there is a synchronism in the development of the philosophy or theosophy of the "Light of the East" (*Hekmat al-ešraq*) among the Shīʿite thinkers of Iran and these Zoroastrian spiritual leaders. This synchronism is partially explained by the strong cultural and spiritual contacts between India and Iran occasioned by the "ecumenical" religious reform undertaken by the Mughal emperor of India, Akbar Shah (q.v.; r. 963-1014/1556-1605). This helped produce a sort of philosophical and mystical revival in the Zoroastrian milieu, which up to that time seems to have remained largely outside the main currents of thought that had enlivened Iranian Islam. It was only then that

THE ENCYCLOPAEDIA OF ISLAM

NEW EDITION

PREPARED BY A NUMBER OF
LEADING ORIENTALISTS

EDITED BY

C. E. BOSWORTH, E. VAN DONZEL, B. LEWIS AND CH. PELLAT

ASSISTED BY F. TH. DIJKEMA, Mlle M. LEFORT AND Mme S. NURIT

UNDER THE PATRONAGE OF
THE INTERNATIONAL UNION OF ACADEMIES

VOLUME V

LEIDEN
E. J. BRILL
1979

Türkiye Diyanet Vakfı
İST. İLM. AN.
DÜNYA ANTASYON KİTAPLARI

834

LUTF — LUTF 'ALI BEG

organise the world well, hence due to a *lutf wāḍiḥ*, has to provide mankind with guidance.

Bibliography: in addition to works mentioned in the text: *Shahrestānī, Nihāyat al-iḥdām fī 'ilm kalām*, Baghdād; al-Ash'arī, *Maḳālāt al-Islāmiyyin*, Istanbul 1929; Alexander of Aphrodisias, in *Aristū 'ind al-'Arab*, ed. A. Badawī, Cairo 1947; *Djuwaynī, Irshād ilā ḳawāṭi' al-adilla*, Cairo 1950; Hilli, *Minhādī al-ḳarāma*, Cairo 1962; 'Abd al-Djabbār, *al-Mughnī fī abwāb al-'adl wa 'l-lawḥid*, xiii, *al-Lutf*, Cairo 1962; Maimonides, *Guide for the perplexed*, Chicago 1963, esp. Introd. by S. Pinès, p. lxxii; 'Abd al-Djabbār, *Sharḥ al-uṣūl al-ḳhamsa*, Cairo 1965; L. Gardet, *Dieu et la destinée de l'homme*, Paris 1967, esp. 99-101; al-Djabbār, *Muṭashābiḥ al-Ḳur'ān*, Cairo 1969. (O. N. H. LEAMAN)

LUTF 'ALI BEG B. ĀḲĀ KHĀN, Persian anthropologist and poet, who is also known by his pen-name ĀḲHĀR which he adopted after having used the names Wāliḥ and Nakhat previously. He was descended from a prominent Turcoman family belonging to the Begdīlī tribe of Syria (Begdīlī-i Shāmlū) which had joined the Kizilbāsh movement (q.v.) in the 9th/15th century. Afterwards, the family settled down in Isfahān. Many of his relatives served the later Safawids and Nādir Shāh as administrators and diplomats. Lutf 'Ali Beg was born on Saturday 20 Rabi' II 1134/7 February 1722 (the date mentioned in the two Bombay lithographs of the *Ātashkhada* is erroneous). The invasion of the Afghāns occurring in the same year forced his parents to flee to Kum, where they lived till his father was appointed to the post of governor of Lār and the coast of Fārs in ca. 1148/1735-6, and they moved on to Shirāz. When his father died at Bandar 'Abbās two years later, Lutf 'Ali Beg undertook the pilgrimage to the Hijāz and to the holy shrines in 'Irāk. During a subsequent journey to Mashhad he entered the service of Nādir Shāh, whom he accompanied on a campaign in northern Iran. He continued to work for Nādir's successors, but retired in the early years of the Zand period to a life of study and literary pursuits, subsisting on the revenue of a small estate near Kum and living at Isfahān, where peace had been restored by Karīm Khān Zand. However, in 1188/1774-5, he and some of his fellow-poets had to leave the city on account of the oppressive rule of the Zand governor Muḥammad Runānī. Lutf 'Ali Beg died in 1195/1781 according to the chronograms which his friends Hātīf and Šabāḥī wrote for him (see *al-Dharrī'a*, ix, Tehran 1332/1953, 3).

Lutf 'Ali Beg's fame rests in particular on the anthology *Ātashkhada*, on which he continued to work from about 1174/1760-1 almost till the time of his death. The work is divided into two parts, styled "censors" (*midjīmāra*). The first part, on the poets of previous times, opens with a section (*shu'la*) devoted to royal poets. Three further chapters (called *akhḡar* and subdivided into *sharāras*) deal with the poets of Irān, Tūrān and Hindūstān according to the districts and towns of their provenance. An appendix on female poets (*furūḡā*) has been added to it. The main source for this part of the *Ātashkhada* was the *Khulāṣat al-ash'ār wa-rubdat al-afḡār* of Taḳī al-Dīn Kāshānī. The second *midjīmāra*, divided into two *parāṭas*, contains the lives of contemporary poets, many of whom were personal friends of the author. It is preceded by a dedication to Karīm Khān Zand and a sketch of the troubled history of Iran from the time of the Afghān invasion onwards. A short autobiography followed by a selection from ĀḲHĀR's own poetry concludes the work.

The *Ātashkhada* was often copied in the early 13th/19th century. Lithographs appeared at Calcutta 1249/1833-4, and at Bombay 1277/1860-1 (reprinted Tehran 1337/1958) and 1299/1881-2. An annotated edition by Hasan Sādāt Nāširī, of which three volumes were published at Tehran (1336/1957, 1338/1959 and 1340/1961), has remained unfinished. N. Bland edited the opening section, the *shu'la* on royal poets (London 1841), and gave an account of the entire work in *JRAS*, xiv (1843), 345-92. An abridged version, the *Tadhkira-yi Ishāk*, containing the poems only in the alphabetical order of the rhymes, was made by a brother of the author, Ishāk Beg 'Udhri (cf. A. Gulčīn-i ma'ānī, *Ta'rikh-i tadhkirahā*, i, 182 f.). The existence of a Turkish translation, mentioned by J. H. Kramers (*ET*, s.v. *Lutf 'Ali Beg*), has been questioned by Tahsin Yazıcı. For a complete inventory of the biographies occurring in the *Ātashkhada*, see E. Sachau - H. Ethé, *Catalogue of the Persian manuscripts in the Bodleian Library*, Oxford 1889, cols. 262-93.

As a poet, Lutf 'Ali Beg was also held in high esteem by his contemporaries. Much of his early work was lost when the Bakhtiari chief 'Ali Mardān sacked Isfahān in 1164/1750. He became a pupil of Mir Sayyid 'Ali Mushṭāk (d. 1171/1757-8), who was one of the initiators of the "literary return" (*bāzgašt-i adabī*) to the stylistic standards of early Persian poetry which manifested itself among the poets of Isfahān and Shirāz during the Zand period (cf. M. T. Bahār, in *Armaghān*, xiii [1331/1932-3], 713 ff.). Apart from a *Diwān* (cf. *Bankipore catalogue*, iii, Calcutta 1912, 219-21; Storey, i/2, 870; A. Munzawī, *Fihrist-i nuskhahāyi khaṭṭi-yi fārsī*, iii, 2206 f.), four *mathnawīs* are known: 1. *Yūsuf-u Zulaykhā*, fragments of which are contained in the *Ātashkhada* (for separate manuscripts, see Munzawī, iv, 3331); 2. a short poem, known as *mathnawī-i Āḡhar*, which he wrote in imitation of a *mathnawī* entitled *Ātashkhada*, or *Sūr-u guḏāz*, by ĀḲĀ Muḥammad Šādiḳ Tafrīshī, which seems to have inspired him also in the choice of a title for his anthology (cf. A. Gulčīn-i ma'ānī, in *Madjalla-i dānishkhada-i adabiyāt-i Mashhad*, iii [1346/1967-8], 23-5; Munzawī, iv, 3117); 3. a *Sāḡhi-nāma* (cf. Munzawī, iv, 2857); 4. a *Mughanni-nāma* (cf. *ibid.*, 3225). Less certain is the attribution to this author of two other works: a prose-work, *Gandjīnat al-ḡaḡḡ*, composed in the manner of Sa'dī's *Gulistan* (mentioned in the *tadhkira Andjuman-i Khākān*, cf. Ibn-i Yūsuf Shirāzī, *Fihrist-i Kitābkhāna-yi madrasa-yi 'Alī-yi Sipahsālār*, ii, Tehran 1318/1939, 453) and a *tadhkira* on contemporary poets entitled *Daftar-i nuḥ āsmān* (mentioned by ĀḲĀ Buzurg al-Tihirānī, *al-Dharrī'a*, vii, Nadjaf-Tehran 1329/1950, 226; cf., however, Gulčīn-i ma'ānī, *Ta'rikh-i tadhkirahā*, i, 48 note). As it seems, Lutf 'Ali Beg wrote some poems in Turkish as well (cf. M. F. Köprülü, *IA*, s.v. *Azert*, 139b).

Bibliography: Aḥmad 'Ali Khān Sandilawī, *Makhtan al-gharā'ib*, ed. M. Bāḳir, Lahore 1968, 254-6; Mahmūd Mirzā Kādjār, *Safinat al-Mahmūd*, ed. A. Khayyāmpūr, Tabriz 1346/1968, i, 132-8; 'Abd al-Razzāk Beg Dunbull Maftūn, *Tadjiṛbat al-aḡrār wa-lasliyat al-aḡrār*, ed. H. Kāḡlī Tabāṭabā'ī, Tabriz 1349/1970, i, 267-94 and *passim*; idem, *Nigāristān-i Dārā*, Tabriz 1342/1963, ed. A. Khayyāmpūr, Tabriz 1342/1963, i, 154-62. See further Storey, i/2, 868-73, 1337; ĀḲĀ Buzurg al-Tihirānī, *al-Dharrī'a ilā taṣānif al-shī'a*, i, Nadjaf 1355/1937, 4; Tahsin Yazıcı, in *IA*, s.v. *Lutf 'Ali Bey*; I. Afshār, *Fihrist-i maḳālāt-i fārsī*, i, Tehrān 1340/1961, 795; A. Gulčīn-i ma'ānī,

ĀZAR (ĀDAR) BĪGDELI, ḤĀJJ LOTF-‘ALĪ BĪG B. ĀQĀ KHAN BĪGDELI SĀMLŪ (fl. 1134/1721-1195/1781), poet and author of a *tadkera* (biographical anthology) of about 850 Persian poets, compiled in 1174/1760 and dedicated to Karīm Khan Zand (r. 1163/1750-1193/1779).

Āzar belonged to the Syrian (Šāmlū) branch of the Bīgdelī (Begdillū) tribe, which had moved to Iran in Timūr's time. Some of his relatives were men of distinction: Three were sent on embassies to the Ottoman empire during his lifetime, and several held important offices. He was born in Isfahan, where his family had lived since the early Safavid period. His birth almost coincided with the Afghan invasion of Iran and the fall of Isfahan, which prompted his whole family to flee to Qom, where he stayed fourteen years. Later in about 1148/1736, his father was appointed governor of Lār and the coasts of Fārs by Nāder Shah. After his father's death, Āzar made a pilgrimage to Mecca, visited the holy places in Iraq, and later on went to Mašhad, where his arrival coincided with Nāder's return from India. He accompanied Nāder's troops to Māzandarān, Azerbāijān, and ‘Erāq-e ‘Ajam, and finally settled at Isfahan. After the assassination of Nāder, he joined the services of the Afsharid ‘Adel Shah (q.v.) and Ebrāhīm Shah and the Safavid Esmā‘īl III and Solaymān III, and eventually retired to his small estate near Qom and turned his attention to poetry. He reportedly lost 7,000 verses of his poetry during the sack of Isfahan by ‘Alī-Mardān Khan Bakūārī, but a *divān* comprising *qasīdas*, *guzals*, and *qet‘as*, and a *maṭnawī*, *Yūsuf o Zolaykā*, have reached us. He was much influenced by his paternal uncle Walī (Walīy) Moḥammad Khan Bīgdelī (killed 1177/1763) and Mīr Sayyed ‘Alī Moštāq Ešfahānī (d. 1192/1778) who was his master in the art of poetry.

Āzar is known mainly because of his *tadkera*, the *Ātaškada-ye Ādar* (Āzar's fire temple). Using terms relevant to fire he has divided it into two main chapters which he has called *majmeras* (cansers). The first *majmera* is further divided into a *šo‘la* (flame) on the poetry of kings, princes, and amirs; three *akgars* (embers) on the poets of Iran, Tūrān (Central Asia), and India; and a *forūg* (light) on poetesses. The three *akgars* are further divided, in terms of geographical divisions, into five, three, and three *šarāras* (sparks) respectively, opening each one with a brief description of the region involved. The second *majmera* comprises two *partows* (beams): the first *partow* treats poets contemporary with the author and the second one contains the author's biography and a selection of his poetry. Poets are represented under their pen-names, not their personal names, and the book is generally arranged in alphabetical order. The cited verses of each poet are ordered according to the rhyme.

Āzar's prose in the *Ātaškada*, despite containing certain weaknesses common to Persian writings of the 12th/18th century, is generally simple and fluent. In the preface, he uses rhymed prose, into which he fits words having some connection with "fire;" his theme is the

defense of poetry. The long introduction to the account of contemporary poets contains some fine passages of poetic prose. For contemporary poetry, his principle was to give first choice to verses which he had heard directly from the poets themselves, but his claims that, in his selection from earlier poets, he had carefully studied their *divāns* is discredited by careful examination of earlier *tadkeras* available to him (see Golčīn-e Ma‘ānī, *Tadkeraḥā* I, p. 4).

Āzar was one of the pioneers of the revulsion against the so-called *sabk-e hendī*, Indian style (see BĀZGAŠT-E ADABĪ), and as such is frankly censorious of the poetry of Šā‘eb and his followers; but for those such as Moštāq, who rejected the Indian style and sought to revive the idiom of the early poets, he has nothing but praise. For some poets, he gives detailed biographies, but for most he finds two or three lines sufficient; he is equally sparing in his selections from their work.

Bibliography: Āzar Bīgdelī, *Ātaškada*, lithog. ed., Bombay, 1277/1860; ed. H. Sādāt Nāserī, 3 vols., Tehran, 1337 Š./1958-1341 Š./1962. M. T. Bahār (Malek-al-šo‘arā), *Sabkšenāsī* III, Tehran 1337 Š./1958, p. 318. M. Dabīrsīāqī, in *Dāneš-nāma* I/1, Tehran, 1355 Š./1976, p. 15. Browne, *Lit. Hist. Persia* IV, pp. 282-84. Kayyāmpūr, *Soḡanvarān*, p. 2. Golčīn-e Ma‘ānī, *Tadkeraḥā* I, pp. 14-17.

(J. MATĪNĪ)

ĀZAR (ĀDAR) KAYVĀN (b. between 1529 and 1533; d. between 1609 and 1618), a Zoroastrian high priest and native of Fārs who emigrated to India and became the founder of the Zoroastrian *Esrāqī* or illuminative School. The literature produced by this school constitutes a Zoroastrian *Esrāqī* literature. It is dominated by *Esrāqī* doctrine and terminology and is the Zoroastrian response to the great project of Šayk al-Esrāq Šehāb-al-dīn Yaḥyā Sohravardī (q.v.; d. 587/1191), which was the revival in Islamic Iran of the philosophy of Light taught by reputed sages of ancient Persia. Āzar Kayvān and his immediate successor Kay Kosrow b. Esfandīār, were designated as the heads of the *Esrāqī* School.

The Islamic response to Sohravardī was given by his first commentators, and above all with the development under the Safavid dynasty of the School of Isfahan, with which Āzar Kayvān and his disciples were contemporaries, by Šadr-al-dīn Šīrāzī (Mollā Šadrā) (d. 1050/1640) and his students. Thus there is a synchronism in the development of the philosophy or theosophy of the "Light of the East" (*Ḥekmat al-esrāqī*) among the Shiite thinkers of Iran and these Zoroastrian spiritual leaders. This synchronism is partially explained by the strong cultural and spiritual contacts between India and Iran occasioned by the "ecumenical" religious reform undertaken by the Mughal emperor of India, Akbar Shah (q.v.; r. 963-1014/1556-1605). This helped produce a sort of philosophical and mystical revival in the Zoroastrian milieu, which up to that time seems to have remained largely outside the main currents of thought that had enlivened Iranian Islam. It was only then that

Lotf Ali Beg

(FEO)

[۵۷۲]

Atesgade
- Lutf Ali Beg

آتشکده آذر : تألیف لطفعلی

بیگ آذر (بیگدلی) - بتصحیح

حسن سادات ناصری - جلد

دوم - با مقدمه علی اصغر حکمت -

[امیر کبیر] - وزیری - نوزده

+ ۴۲۵ تا ۹۱۴ ص. (۱۳۳۸)

مقدمه آقای سادات ناصری برین جلد نقد بر

سخنان چاپ کننده نسخه دیگری از آتشکده

است که بصورت عکسی از روی خط شیدا

بطبع رسیده و در آنجا گفته شده است که این

نسخه بر دیگر نسخه مزیت دارد و کم غلط ترست.

حال معلوم میشود که خیر غلطهایی هم دارد و

ایشان چند تا را برای نمونه ذکر کرده اند .

متن، دنباله احوال شاعران خراسان و

کرمان و ماوراء النهر و نیشابور و هرات و

استرآباد و کیلان و مازندران است .

[۵۷۳]

پریشان : اثر حکیم قانانی شیرازی -

بتصحیح اسمعیل اشرف -

[محمدی] - شیرازی - رفعی -

+ ۲۱۴ ص - ۷۰ ریال

(۱۳۳۸)

قانانی «پریشان» را در ۱۲۵۲ هجری تألیف

و در انشاء آن از سبک گلستان پیروی کرد .

نثر قانانی درین اثر شیوا و دلنشین و

Rahman-yi Kitab, y. 1 I/5, 1338 Tehran

457. ĀḌARBIGDELĪ, Lotf'alī Beyg (1134/1721-1195/1780). *Ātaškade-ye Āḍar* (nīme-ye dovvom). Éd. par Mīr Hāšem Moḥaddet, vol. 2, Amīr Kabīr, 1378/1999, 1149 p., index.

Édition de la deuxième moitié de l'anthologie de Āḍar. Précieux *indices*, spécialement de tous les noms propres, des lieux, ainsi que d'un index des *beyt*-s cités (pp. 887-1149). Les notices de cette anthologie concernent huit cent cinquante poètes de langue persane. Elles sont classées selon les lieux (pays, provinces et villes) et l'appartenance, le cas échéant, aux tribus. L'auteur était natif d'Ispahan, dans une famille qui connut les tourments de l'invasion afghane. Le livre a été édité trois fois en Inde, mais pas de façon critique. La première moitié a été éditée en trois volumes avec notes par Seyyed Ḥasan Sādāt Nāšerī ('Elmī et Amīr Kabīr, 1337/1958 à 1341/1962). Le monument a été composé entre 1174/1760 et 1193/1778 et dédié à Karīmḥān-e Zand. Pour les auteurs anciens, l'auteur a travaillé de seconde main, recourant aux anthologies bien connues. L'intérêt de l'ouvrage porte sur les contemporains de l'auteur ou ses proches dans le temps, avec une prédilection pour ceux de sa ville d'Ispahan. L'ouvrage a été peu étudié (voir sur lui Golčīn Ma'ānī, *Tārīḥ-e taḍkere-hā*, et 'A. H. Zarrīnkūb, *Naqd-e adabī*). Le livre est édité sur la base de deux manuscrits de valeur.

C.F.

Lotf Ali Beyg

3470 - لطفي علي بيك (لطف علي بيك) بن آقاخان
البيكدي الآذري من ولد بيكدل خان بن إيلدك خان ابن أوغوز
خان من أحفاد الترك ، الأديب الشاعر المتخلص بآذر المتوفى
1781/1195

من تصانيفه :

1 - آتشكده ء آذر = تذكرة الشعراء في تراجم شعراء الفرس
(ف)

تاريخ التأليف 1174-1193 هـ ، جامعة إستانبول رقم
499 ، 612 ، 619 ، 639 ؛ أسعد أفندي رقم 2507 ،
2508 ، 2509 ؛ طبع في كالکوتا 1249 وفي بومباي
1277 ، 1299 وفي طهران 1337 ؛

2 - منتخب آتشكده ء آذر = تذكرة شعراء الفرس
داماد زاده رقم 1578 ؛

MADDE YATIMLANDIRAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

1076

علي رضا قره بلوط، معجم المخطوطات الموجودة في مكتبات
إستانبول ، الجزء الثاني ، [y.y.,t.y.] ، İSAM 141628 ،

MADDE YAYINLANDIRILAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

06 HAZ 2010

(120223)

342. ZIPOLI, Riccardo. «L'erotikòs di Loff-'Alī Beyg Ādar-e Beygdelī», in: Michele Bernardini e Natalia L. Tornesello, eds., *Scritti in onore di Giovanni M. D'Erme*. Napoli, Università degli Studi di Napoli "L'Orientale", Dipartimento di Studi Asiatici (Series Minor, lxxviii), 2005, pp. 1255-1280.

Poursuivant, parallèlement à ses activités lexicographiques et photographiques (voir les c.r. n° 456 et 457), ses recherches sur la littérature obscène à l'époque classique, Riccardo Zipoli présente ici un *matnavī* du poète d'Ispahan du XVIIIe s. Loff-'Alī Beyg Ādar-e Beygdelī (m. 1195/1780-81), auteur notamment d'un célèbre *taḍkere*, l'*Āteškade*. Ce *matnavī* sans titre de 1013 vers reprend et amplifie conjointement deux *topoi* de la littérature érotique musulmane, dans la forme traditionnelle du débat (*monāzere*) : celui de la préférence sexuelle (faut-il aimer les femmes ou les éphèbes ?) et celui du mode de pénétration à privilégier (anal ou vaginal ?). L'un des premiers *monāzerāt* en prose persane qui nous soit parvenu, composé par Ḥamīd al-Dīn Abū Bakr 'Omar b. Maḥmūdī Balḥī (m. 559/1164), se fondait déjà sur ces thèmes. Hissées au rang de canon au IXe s. par le grand polygraphe arabe al-Jāhīz, dans ses épîtres *Mufaḥḥarat al-jawārī wal-l-ḡilmān* et *Tafḍīl al-baḥr 'alā' -zahr*, les deux controverses se sont vues déclinées au cours des siècles de littérature arabo-persane dans des perspectives variées. Elles font l'objet de deux traitements contrastifs majeurs : l'*adab* se saisit de ces questions de sexualité pour statuer, avec force références coraniques, morales et juridiques, sur les moindres détails de la vie des croyants. Cette tendance est illustrée par les épîtres d'al-Jāhīz, mais aussi, au XIe s., par le *Qābūs-nāme*, dont le chap. 15 expose le bon usage des plaisirs. D'autre part, ces sujets alimentent la matière subversive et facétieuse du *hazl*, pratiqué de longue date par les maîtres incontestés de la littérature persane (il n'est que

de citer Sanā'ī, Sa'dī, ou encore Mowlānā, qui épice son enseignement spirituel d'anecdotes licencieuses). Le *matnavī* de Ādar-e Beygdelī relève clairement de la seconde catégorie. Il réunit les deux controverses dans un échange de questions-réponses structuré en une suite de 37 dialogues pour trancher, *in fine*, comme al-Jāhīz, en faveur de l'amour conjugal. Mais le ton, gai et badin, contraste nettement avec celui de l'*adab*. Moins préoccupé d'hygiène publique que de joyusetés mondaines, le *hazl* n'en conserve pas moins un ancrage islamique indubitable. L'A. pense déceler un trait propre à la littérature musulmane dans cette capacité de traiter le même sujet sur un mode tantôt grave et tantôt facétieux. *Adab* et *hazl* cohabitent en effet allégrement dans la littérature persane classique, qui en règle l'alternance par un sens aigu de la convenance et de l'occasion. La traduction italienne d'un échantillon de 154 vers (v. 745-899) est précédée d'un résumé global de l'argument, et suivie d'un commentaire qui insiste sur la nécessité d'accorder enfin à ce type de corpus la place qui lui revient dans l'histoire littéraire. J.L.

— Voir également dans les chapitres : *Recueils d'articles : revues, colloques, ouvrages collectifs* : n°7, 8, 10 — *Histoire, pér. musulmane, Safavides et Qājārs* : n°176, 179, 214 — *Histoire, Inde musulmane* : n°221 — *Littérature persane, généralités* : n°316 — *Arts du spectacle* : n°450, 451, 457.